

Stockholms
stad

Miljö- och klimathandlingsplan 2024

Kungsholmens stadsdelsförvaltning

[stockholm.se](https://www.stockholm.se)

MILJÖ- OCH KLIMATHANDLINGSPLAN 2024 KUNGSHOLMENS STADSDELSFÖRVALTNING

Innehåll

1. Inledning.....	2
2. Verksamhetsplan Kungsholmen 2024	3
3. Arbetsområden.....	12
<i>Agenda 2030</i>	12
<i>Biologisk mångfald</i>	16
<i>Energieffektivisering</i>	18
<i>Grön och klimatsmart mat</i>	20
<i>Kemikalier</i>	23
<i>Klimatanpassning</i>	24
<i>Plastanvändning</i>	25
<i>Resor och transporter</i>	29
<i>Återvinning och återanvändning</i>	30
4. Budgetens direktiv för stadsdelsnämnderna 2024.....	32
<i>Förskolan</i>	32
<i>Socialtjänsten</i>	33
<i>Äldreomsorgen</i>	33
<i>Barn, kultur och fritid</i>	34
<i>Stadsmiljöavdelningen</i>	34
5. Stadens miljö- och klimatmål	35
<i>Stockholms Miljöprogram 2020 – 2023</i>	35
<i>Stockholms Klimathandlingsplan 2020 - 2023</i>	40
6. Stöd och system i miljö- och klimatarbetet.....	41
7. Centrala dokument för miljö-, klimat- och hållbarhetsarbetet	45

1. Inledning

Kungsholmens lokala miljö- och klimathandlingsplan är framtagen som stöd för miljö-, klimat och hållbarhetsarbetet på Kungsholmen under 2024. Handlingsplanen ska tydliggöra vad förvaltningens verksamheter har att arbeta med inom miljö- och klimatområdet. Den ska också peka på de viktigaste målen och programmen som finns inom miljö, klimat och hållbarhet inom Stockholms stad, och även visa på de stöd och system som finns att använda. Agenda 2030 skall genomsyra arbetet, och återkommer genom handlingsplanen med dess målsymboler.

Först presenteras det miljö- och klimatarbete stadsdelsnämndsområdet beskriver under inriktningsmål 2 i verksamhetsplanen för Kungsholmen 2024.

Sedan följer en fördjupad information i bokstavsordning om de miljöområden som förvaltningen arbetar med. Särskilda samverkansområden för förvaltningen 2024 är fortsatt tema Grön och klimatsmart mat, samt minskad förbrukning av engångsartiklar av plast. Fokus riktar också mot energieffektiviseringar, kemikalier och klimatanpassning. I stycket Agenda 2030 återges verksamhetsplanens text, förväntade resultat och aktiviteter för mål 3.7 som direkt kopplar till agendan som inkluderar miljö- och klimatperspektivet.

Därefter följer hur stadens budget för 2024 beskriver mer specifikt vad stadsdelsnämnderna förväntas arbeta med under inriktningsmål 2. Utöver detta har stadsdelsnämndernas förskolor, socialtjänst, äldreomsorg, kultur- och fritidsverksamheter, och stadsmiljöavdelningar särskilda miljö- och klimatdirektiv.

Stockholms Miljöprogram 2020-2023 är byggt runt sju övergripande mål med 16 underliggande etappmål som kortfattat beskrivs här. Även Klimathandlingsplan 2020-2023 är ett centralt dokument för klimatarbetet. En kort beskrivning ges även av denna.

En redogörelse för stadens stöd och system för miljö- och klimatarbetet följer sedan. Handlingsplanen avslutas med en sammanställning av stadens miljö- och klimatudokument, samt dokument kopplade till Agenda 2030.

2. Verksamhetsplan Kungsholmen 2024

KF:s inriktningsmål 2:

Ett grönt och fossilfritt Stockholm som leder en rättvis klimatomställning

2.1 Stockholm ska bli klimatpositivt – genom minskade utsläpp och ökad koldioxidlagring

Stadsdelsnämnden bidrar till kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet genom att nämndens verksamheter arbetar för att utsläppen och den negativa klimatpåverkan ska minska.

Stadens nya klimathandlingsplan och miljöprogram, som beräknas vara klara under våren 2024, kommer att peka ut riktningen för det fortsatta arbetet för en klimatpositiv stad. Arbetet fortgår utifrån de gällande planerna fram till dess att de nya antas, och fortsätter arbeta för halverade konsumtionsutsläpp i enlighet med stadens ambitioner. Den lokala miljö- och klimathandlingsplanen ska uppdateras utifrån gällande miljöprogram och klimathandlingsplan fram till dess att nya antas, samt utifrån mål i budget. Nämnden fortsätter arbeta för halverade konsumtionsutsläpp i enlighet med stadens ambitioner samt med lokala kommunikationsinsatser kopplade till aktiviteterna i verksamhetsplanen.

Nämnden bidrar till minskade klimatutsläpp genom ett systematiskt klimatarbete där kommunikation och samverkan i och mellan verksamheter prioriteras. Stöd i miljö- och klimatarbetet utvecklas utifrån verksamheternas behov med fokus på pedagogik och innovation.

Nämnden bidrar till en rättvis klimatomställning. Genom ökade inköp av ekologiska livsmedel minskar spridningen av kemiska bekämpningsmedel, liksom genom minskade inköp av engångs- och plastprodukter. Produkterna, som vid produktion och transporter runt om i världen, inskränker på människors mänskliga rättigheter.

Arbetet med energieffektiviseringar i lokaler fortgår och är prioriterat. Samverkan med fastighetsägarna, bland annat bostadsrättsföreningar, är central i arbetet. Ett fortsatt kommunikationsarbete med medarbetare för att skapa energismarta arbetssätt ska bedrivas.

Plastanvändningen ska vara hållbar. Kartläggning av vilken plastanvändning som är nödvändig och vilken som kan minska eller upphöra helt fortsätter, inom de verksamheter som ännu inte genomfört denna. Inom äldreomsorgens verksamheter fortgår projektet *Hållbar äldreomsorg* med fortsatt fokus på bland annat minskad användning av plast och engångsprodukter.

Klimatbelastningen från livsmedel och måltider ska fortsatt minska genom kontinuerliga utbildningsinsatser inom tema *Grön och klimatsmart mat*. Fokus kommer att ligga på bland annat inköpsprocessen av livsmedel. Matsvinnsmätningar fortsätter inom förskolan och äldreomsorgen, och det matavfall som uppstår ska återvinnas.

Återbruket ska fortsatt öka bland annat genom att Stocket används som förstahandsalternativ vid inköp av möbler och inventarier. Alla verksamheter ska återvinna sitt avfall och rutiner för avyttrande av farligt avfall ska finnas och följas.

Utifrån förskolans läroplan arbetar de kommunala förskolorna på Kungsholmen med ekologisk och social hållbarhet. Förskolebarnen får möjlighet till att utveckla sina kunskaper inom hållbarhet för framtidstro och handlingskompetens. Kungsholmens kommunala förskolors målstidsstrategi bidrar till lägre koldioxidutsläpp och till en hög andel ekologiska livsmedel.

Lokalt nyttjande av restmaterial fortsätter med att återanvända överblivet material från arbeten i park som kan användas på andra platser, genom mellanlagring av material på egen kommunalteknisk yta. Syftet är att minska transporter. I alla parkupprustningar ses möjligheten att renovera och återbruka material över. Även möjligheten att i större utsträckning återanvända jord till växtbäddar genom att jordförbättra på plats istället för att köra bort jordmassor och fylla på med nya ska ses över.

Indikatorer 2.1

- Klimatpåverkan från upphandlade livsmedel och måltider 1,6 kg CO₂ per kg livsmedel
- Köpt energi i stadens verksamheter 3,6 GWh

Nämndmål: 2.1.1 Nämndens verksamheter är energieffektiva och resurssmarta med låg påverkan på klimatet

Beskrivning

De förväntade resultaten nås genom att verksamheterna samverkar och bedriver ett fortsatt systematiskt klimatarbete som ytterligare minskar onödig energi- och resursförbrukning.

Energianvändningen i verksamheternas dagliga arbete ska fortsatt effektiviseras. I samverkan med fastighetsägarna fortsätter energieffektiviseringsåtgärder i förvaltningens lokaler genom effektiviserad ventilation och uppvärmning samt utbyte till LED-belysning där så behövs med stöd av sökta klimatmedel. Arbetet med att kartlägga el-abonnemang och energiförbrukning fortsätter.

Användningen av plast och engångsmaterial ska fortsatt minska. I samband med kartläggning ska nu de engångs- och plastprodukter som inte är nödvändiga fasas ut, onödig användning av nödvändiga plast och engångsprodukter minska, flergångsalternativ framför engångsartiklar väljas, förbrukningsartiklar i andra material än plast väljas samt alla plastförpackningar återvinns. Soppåsar av återvunnen plast ska användas.

Klimatbelastningen från livsmedel och måltider prioriteras fortsatt. Livsmedlens klimatpåverkan följs regelbundet upp, av varje verksamhet som köper in livsmedel, i systemet Hantera

livs. Utbildningsinsatser fortsätter inom tema "Grön och klimatsmart mat", med fokus på inköp. Matsvinnsmätningar görs vår och höst i de verksamheter som hanterar mat. Statistik från upphandlade måltidsentreprenörer följs upp regelbundet. Allt matavfall som ändå uppstår ska återvinnas.

Stocket är förstahandsalternativ vid inköp av möbler och inventarier. Alla verksamheter ska återvinna sitt avfall i följande fraktioner: matavfall, plastförpackningar, pappers-, glas och metallförpackningar, pant, batterier, el-avfall, papper, tidningar och kartong. Rutiner för avyttrande av farligt avfall ska finnas och följas. Ett fördjupat arbete med att öka antalet återvinningsfraktioner inom förskolan kommer att pågå under året.

Arbetet kopplar till flera mål i Agenda 2030, som mål 7: Hållbar energi, mål 11: Hållbara städer, mål 12: Hållbar konsumtion och mål 13: Bekämpa klimatförändringarna.

Förväntat resultat 2.1.1

Energiförbrukningen i nämndens lokaler minskar.

Förbrukningen av plast- och engångsprodukter minskar.

Flergångs- och returalternativ väljs i högre grad.

Alla avfallsfraktioner återvinns i verksamheternas lokaler och återbruket ökar.

Klimatbelastningen från livsmedel och måltider minskar.

Andelen ekologiska livsmedel och måltider ökar.

Verksamheternas matsvinn minskar och allt matavfall som ändå uppstår återvinns.

Andelen återbrukat material som används i parkupprustningar och vid underhåll av parkmiljöer ökar.

Aktiviteter 2.1.1

Alla verksamheter intensifierar det systematiska arbetet för minskad och effektiviserad energianvändning.

Alla verksamheter ska utifrån sina kartläggningar fasa ut onödig användning av plast- och engångsprodukter.

Alla verksamheter som inte kartlagt sin användning av plast- och engångsprodukter gör det, i syfte att identifiera vad som är nödvändigt och vad som kan minska eller upphöra helt.

Förvaltningens medarbetare som har sin arbetsplats i kontorslokal arbetar utifrån checklistan för Hållbara kontor.

Äldreomsorgen minskar onödig förbrukning av engångshandskar i alla verksamheter.

Äldreomsorgens verksamheter genomför en aktivitetsvecka med fokus på Hållbar äldreomsorg.

2.2 Stockholm ska vara en stad där den biologiska mångfalden ökar

Stadsdelsnämnden bidrar till kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet genom att nämndens verksamheter genomför insatser som ökar den biologiska mångfalden.

Ekosystemtjänster och biologisk mångfald i parker och grönområden stärks samt fokus på samverkan i klimatanpassningsarbetet och intensifierat arbete med att öka andelen ekologiska livsmedel inom nämndens verksamheter. För att bidra till den biologiska mångfalden kommer vissa gräsytor under året omvandlas till ängsytor samt försöket med att på utvalda platser låta gräset växa upp under träd och i slänter fortsätter. För att åstadkomma ett hållbart trädbestånd fortgår arbetet med att besikta, inventera och mäta in träd för att kunna planera för återplantering och förnyring av trädbeståndet. Till följd av tidigare varma och torra somrar har många träd, buskar och perenner i parker dött eller skadats. Almsjukan har också gjort att många träd tagits ned, här fortsätter det systematiska arbetet med att återplantera träd, och i de fall träd i anlagda parker behöver tas ned, är principen att plantera två nya träd. Trädfällningar på grund av almsjukan undantas denna princip då denna fällning inte är ekonomiskt möjlig att ersätta i samma utsträckning.

Som stöd i investeringsplanering och i löpande drift och underhåll av parker och grönområden, används SÅF (stadsdelsvisa åtgärdsförslag för biologisk mångfald). I SÅF:en finns utpekade områden där arbetet med stärkt biologisk mångfald är särskilt angeläget. I remissvar och genom medverkan i stadsutvecklingsprojekt verkar nämnden för att nya parker bidrar till en rikare biologisk mångfald. Ansökningar om särskilda medel för att arbeta med olika metoder att skapa ängsytor på Kungsholmen ska göras. Arbetet fokuseras på att utveckla ängsytor i Kristineberg-Fredhäll-Rålambshovsparkstråket. I samverkan med trafikkontoret kommer möjligheter till ängsytor även längs Lindhagensgatan och Drottningholmsvägen att ses över.

Smedsudden är också utpekad som viktig plats för att stödja biologisk mångfald. Under 2023 har stora almar fällts i området och ytterligare träd kommer tas ned under 2024 till följd av almsjukan. Nämnden kommer att ansöka om särskilda medel för biologisk mångfald för att vidareutveckla växtligheten i området genom att plantera fler träd och skapa brynzoner i form av buskage runt om den stora öppna gräsytan. Samarbetet med fackförvaltningarna för att stärka grönstrukturen på Kungsholmen i stort fortsätter under året.

Nämnden ansöker även om särskilda medel för att kunna arbeta med friställning av ek och slyröjning längs Essinge strandstig, på södra sidan av Stora Essingen. Området utgör ett viktigt eksamband och område för fladdermöss. Inom ramen för samtliga projekt med ökad biologisk mångfald planeras även arbete med stärkt information och skyltning av de insatser som görs.

Med en klimaturveckling som ger högre temperaturer och ett förändrat nederbördsmonster får stadens grönska en allt viktigare roll för att vi ska kunna leva och må bra i staden. Parker och natur fungerar som en livsviktig infrastruktur som bland annat fördröjer dagvatten, dämpar buller och reglerar temperaturen. Klimatanpassning och dagvattenhantering är en integrerad

del av respektive upprustningsprojekt i parker och grönområden som förvaltningen genomför. Arbetet i enlighet med stadens framtagna skyfallsstrategi och åtgärdsprogram fortgår. Samaråd med trafikkontorets skyfallsstrategier genomförs vid parkupprustningar. Nämnden ansöker om särskilda klimatinvesteringsmedel för att arbeta med klimatanpassning och solskydd vid utvalda lekplatser. Syftet med projektet är att minska sårbarheten vid värmebölja. Om medel erhålls ska utvalda lekplatser inventeras och analyseras för att sedan ta fram åtgärdsförslag och genomföra 1-3 av dessa åtgärder under året.

I arbetet med klimatanpassning fokuseras också på samverkan mellan förvaltningens olika centrala funktioner för att kartlägga de delar av stadsdelsnämndsområde som väntas beröras mest av värmeböljor och skyfallsrelaterade risker. Kartläggningen genomförs som en förberedelse inför årets risk och sårbarhetsanalys. Verksamheterna fortsätter sitt förebyggande arbete. Äldrenämnden kommer att ta fram en information gällande svalka vid värmeböljor som kommer att gälla för samtliga stadsdelsförvaltningar.

Inom "*Grön och klimatsmart mat*" riktas de kontinuerliga utbildningsinsatserna fortsättningsvis mot inköpsprocessen av livsmedel, som är ett fortsatt utvecklingsområde.

Indikatorer 2.2

Andel inköpta ekologiska måltider och livsmedel i staden i kronor av totala värdet av inköpta måltider och livsmedel 70%

Aktiviteter 2.2

Stadsdelsnämnderna ska öka andelen höggräs vid ytor som inte används för rekreation. Detta genom att i första hand anlägga ängsmark, i andra hand genom att minska antalet klipptillfällen i stor omfattning, i syfte att öka biologisk mångfald och minska driftkostnader för klippning.

Nämndmål: 2.2.1 Kungsholmen är en grön och resilient stadsdel med hög biologisk mångfald

Beskrivning

De förväntade resultaten nås genom skötsel och åtgärder som gynnar den biologiska mångfalden och stärker ekosystemtjänster och bidrar till Kungsholmen som en grön och resilient stadsdel.

För att åstadkomma ett hållbart trädbestånd fortsätter arbetet med att besikta, inventera och mäta in träd för att kunna planera för återplantering och förnygring av trädbeståndet. Förvaltningen arbetar systematiskt med att återplantera träd. Parker sköts enligt framtagna skötselplaner för ökad biologisk mångfald. Andelen höggräs ska öka vid ytor som inte används för rekreation i syfte att öka biologisk mångfald, minska driftkostnader och klimatpåverkan vid klippning. Höggräs åstadkoms genom en kombination av att anlägga ängsmark och i stor om-

fattning minska antalet klipptillfällen. Parker och grönområden anpassas till nya klimatförutsättningar och bidrar till stadens hantering av skyfall och värmeböljor.

Som ett viktigt led i klimatanpassningsarbetet samverkar förvaltningens centrala funktioner inom säkerhet, miljö- och klimat, lokal samt stadsmiljö för att tillsammans kartlägga de delar av stadsdelen som väntas beröras mest av värmeböljor och skyfallsrelaterade risker. Verksamheterna fortsätter sitt förebyggande arbete inför eventuella värmeböljor och skyfall. Beredskap ska finnas för att kunna erbjuda äldre invånare som inte annars har insatser från äldreomsorgen svalka under värmeböljor.

Genom att fokusera på inköpsprocessen av ekologiska livsmedel inom Grön och klimatsmart mat riktas nu de kontinuerliga utbildningsinsatserna mot att identifiera de utvecklingsområden som finns för att öka andelen inköpta ekologiska livsmedel.

Arbetet sker i enlighet med Agenda 2030, mål 11: Hållbara städer, mål 12: Hållbar konsumtion, mål 14: Hav och marina resurser samt mål 15: Ekosystem och biologisk mångfald.

Förväntat resultat 2.2.1

Den biologiska mångfalden och ekosystemtjänsterna synliggörs och förbättras. Andelen gräsytor som omvandlats till högräsytor i stadsdelsområdets parker, i syfte att bidra till stärkt biologisk mångfald, har ökat under året. Grönytor inom stadsdelsområdet stärks. Andelen ekologiska livsmedel ökar. Förvaltningens centrala funktioner samverkar inför värmeböljor och skyfall. Verksamheterna arbetar förebyggande inför värmeböljor och skyfall. Stadsdelsområdets parker, grönområden och verksamheters utemiljöer motverkar negativa effekter av värmeböljor och skyfall för boende och besökare i stadsdelsområdet. Förmågan att hantera skyfall och värmeböljor har förbättrats i parker, grönområden och i verksamheternas utemiljöer.

Aktiviteter 2.2.1

Anläggning av nya ängar och långgräsytor i stråket mellan Rålambshovsleden och Fredhällsparken, förutsatt att medel för biologisk mångfald erhålls.

Kartläggning av de delar av Kungsholmen som väntas påverkas mest av värmeböljor och skyfallsrelaterade risker.

Medarbetare som köper in och beställer livsmedel och måltider deltar i kunskapshöjande insatser inom det förvaltningsgemensamma temat Grön och klimatsmart mat.

Ta fram åtgärdsplan för solskydd vid utvalda lekplatser på Kungsholmen, i syfte att minska sårbarheten vid värmebölja, förutsatt att klimatinvesteringsmedel erhålls.

2.3 Stockholm ska vara en stad där framkomligheten ökar och utsläppen minskar

Stadsdelsnämnden bidrar till kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet genom att nämndens verksamheter arbetar för att framkomligheten i stadsdelsområdet ökar och utsläppen minskar. Förvaltningens medarbetare fortsätter att använda, främja och efterfråga klimatsmarta leverans- och transportsätt. Nämnden säkerställer att alla politiska beslut i stadsdelen strävar mot målen om minskad andel fossilbaserade resor och transporter.

Stadens resepolicy inväntas fortsatt. Digitala möten är ett förstahandsval vid möten på annan ort, och tåget är norm vid tjänsteresor. Gång, cykel, elcykel, elbil och kollektivtrafik används för resor och transporter vid tjänsteresor. Elcyklar och elbil finns att tillgå. Krav ställs på miljöfordon vid upphandling av tjänster där transporter ingår.

Miljökrav ställs i aktuella avtal för drift- och anläggningsentreprenader i parker. Dessa innehåller bland annat krav på drivmedel till fordon och arbetsmaskiner, användningen av kemiska produkter samt andra material och varor. Under året kommer även miljörevisioner av verksamhetens upphandlade entreprenörer att genomföras. Nämnden samarbetar med parkentreprenören för att skapa en mer effektiv logistik för minskade transporter samt inhämtar goda exempel genom omvärldsbevakning och arbetar för att anlita entreprenörer ska använda fossilbränslefria maskiner och verktyg.

Aktiviteter 2.3

Stadsdelsnämnderna ska redogöra för hur långt arbetet kommit med utfasning av fossila bränslen i stadsmiljöverksamheten, i så väl upphandlingar som egen regi, för att nå en fossilfri organisation 2030.

Nämndmål: 2.3.1 Kungsholmens verksamheter använder klimatsmarta och resurseffektiva resor och transporter

Beskrivning

De förväntade resultaten nås genom att Kungsholmens verksamheter och medarbetare använder klimatsmarta transportsätt såsom cykel, gång och kollektivtrafik vid leveranser, transporter och i tjänsteresor.

Klimatsmarta och miljöeffektiva leveranser och transporter efterfrågas vid beställning och upphandling. Cykelåkeri används i första hand där det är möjligt. Verksamheterna använder elcyklar för transport av matlådor. Elcyklar och elbilar finns att tillgå. Bilpooler används inom socialtjänstavdelningen. Digitala möten är ett förstahandsval vid möten på annan ort, och tåg är används i första hand vid tjänsteresor.

Samarbetet fortgår med drift- och anläggningsentreprenör i park för en effektivare logistik och för att minska transporter, samt för att inspirera till att använda fossilbränslefria maskiner och verktyg.

Arbetet med klimatsmarta och resurseffektiva resor och transporter kopplar till flera mål i Agenda 2030 så som mål 3: God hälsa, mål 11: Hållbara städer, mål 12: Hållbar konsumtion och mål 13: Bekämpa klimatförändringarna.

Förväntat resultat 2.3.1

Verksamheternas transporter är klimatsmarta.

Cykel, gång och kollektivtrafik används i första hand vid tjänsteresor.

Verksamheterna använder el-cyklar för transport av matlådor när det är möjligt.

Cykelåkeri används för transporter när det är möjligt.

Krav ställs på fossilfria transporter i all verksamhet för personer med funktionsnedsättning samt äldreomsorg, oavsett driftsform.

Digitala möten är ett förstahandsval vid möten på annan ort.

Tjänsteresor sker med tåg när det är möjligt.

2.4 Stockholmarnas hälsa ska främjas genom ren luft, rent vatten och giftfria miljöer

Stadsdelsnämnden bidrar till kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet genom att nämndens verksamheter arbetar för att kungsholmsbornas hälsa ska främjas genom ren luft, rent vatten och giftfria miljöer.

Nämnden bidrar till hälsosamma och giftfria miljöer genom att aktivt arbeta för en stadsdel fri från skadliga, svårnedbrytbara och hormonstörande material och ämnen med särskilt fokus på barn, unga och gravida.

Skadliga material, plaster och kemikalier fasas ut. Endast miljömärkta kemikalier köps in. Registrering av kemiska produkter i stadens kemikaliehanteringssystem Chemsoft sker regelbundet på alla enheter.

Miljövänligt material används i parkerna och gammalt material som inte uppfyller stadens miljökrav byts succesivt ut. Parkerna inventeras kontinuerligt för att få ett underlag för att på sikt byta ut material mot mer miljömässigt hållbara alternativ. Vid investeringsprojekt i parker och grönområden väljs miljömässigt hållbara produkter i störst möjliga mån. Vid tillämpbara investeringsprojekt upprättas dessutom loggböcker i byggvarubedömningen, där utrustning och material dokumenteras med syfte att säkerställa att godkända produkter används.

Lokalt omhändertagande av dagvatten (LOD) bidrar till fördröjning och rening av dagvatten i parkerna, samtidigt som det avlastar det omgivande ledningsnätet i gatumiljön, samt gynnar växtlivet. I upprustningsprojekt i parker ses möjligheten över för att förbättra det lokala omhändertagandet av dagvatten. Befintliga rännदार, stenkistor och planteringar i parkerna ses också kontinuerligt över i syfte att förbättra LOD. Förvaltningen samverkar med trafikkontoret och Stockholm Vatten och Avfall (SVOA) i de fall behov finns att leda och ta hand om dagvatten från till exempel gatumark till en närliggande park eller grönområde. Under året kommer justeringar och mindre förbättringar att genomföras i den så kallade regnparken

i Rålambshovsparken, för att minska erosionsproblem till följd av de stora mängder dagvatten som leds in från trafikytorna på Lilla Västerbron och Västerbronedfarten.

Indikator 2.4

Andel avslutade bygg- och anläggningsentreprenader där varor miljöbedömts och loggats i Byggvarubedömningen 100%

Nämndmål: 2.4.1 Giftfria miljöer, ren luft och rent vatten främjar kungsholmsbornas hälsa

Beskrivning

De förväntade resultaten nås genom att verksamheterna bedriver ett systematiskt och intensifierat arbete för att fasa ut skadliga, svårnedbrytbara och hormonstörande ämnen.

Skadliga material och onödig plast ska fasas ut. Endast miljömärkta kemikalier köps in, utom i de fall då det finns synnerliga skäl till undantag. Registrering av kemiska produkter i kemikaliesystemet Chemsoft sker regelbundet på alla enheter, med kontinuerligt utbyte av kemikalier som markerats gula eller röda i Chemsoft.

Byggvaror vid bygg- och anläggningsentreprenader ska vara godkända i enlighet med stadens byggvarubedömning och loggböcker upprättas för tillämpbara projekt. Förbättrad lokalt omhändertagande av dagvatten bidrar till fördröjning och rening av dagvatten i parkerna.

Arbetet sker i enlighet med flera mål i Agenda 2030 som mål 3: God hälsa, mål 6: Rent vatten, mål 14: Hav och marina resurser, samt mål 15: Ekosystem och biologisk mångfald, som är särskilt relevanta i arbetet för giftfria miljöer.

Förväntat resultat 2.4.1

Kemikalieprodukter som köps in (bland annat disk-, tvätt- och städprodukter) är miljömärkta och parfymfria.

Stadens kemikaliehanteringssystem Chemsoft används regelbundet i alla verksamhetslokaler. De livsmedel som finns i verksamheten följer rådande krav på djurskydd och restriktiv antibiotikaanvändning.

Material i parkerna är miljövänliga och miljömässigt hållbara.

Lokalt omhändertagande av dagvatten i parkerna bidrar till fördröjning och rening av dagvatten.

Aktiviteter 2.4.1

Förvaltningens verksamheter uppdaterar regelbundet sitt kemikalieinnehav i stadens kemikaliesystem Chemsoft.

3. Arbetsområden

Agenda 2030

Genomförandet av Agenda 2030 och de 17 hållbarhetsmålen ska bidra till att främja helhetstänkande och att ta till vara ny kunskap och innovationer. Målen är integrerade, odelbara och beroende av varandra. Arbetet ska använda kraften i ordinarie processer och stimulera till samverkan, stärka synergier och överbrygga organisatoriska gränser i stadens och förvaltningens verksamheter. För att åstadkomma en utveckling som tydligt styr mot de 17 målen behövs beslut och ställningstaganden som drar åt samma håll. Stadens medarbetare behöver också arbeta tillsammans med stockholmarna, näringsliv, myndigheter, civilsamhälle, akademi samt övriga regionala, nationella och internationella aktörer.

2024 har KF ett mål som kopplar direkt till Agenda 2030, mål 3.7, där också miljö och klimat utgör en central del. Nedan följer nämndens text i verksamhetsplan 2024 för mål 3.7. För 3.7.1, förväntat resultat, indikatorer och aktiviteter, se Kungsholmens verksamhetsplan 2024. Sedan anges hur agendans olika mål kopplar till miljömålen i verksamhetsplanen.

3.7 Stockholm ska vara en öppen, jämställd och demokratisk stad som samarbetar internationellt

Stadsdelsnämnden bidrar till kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet genom att nämndens verksamheter arbetar för ett öppet, jämställt och demokratiskt stadsdelsområde.

Nämnden arbetar förebyggande mot diskriminering, värnar mänskliga rättigheter och utvecklar demokratiarbetet. Alla människor som kommer i kontakt med nämndens verksamheter ska bemötas med respekt. Service och tjänster håller en god kvalitet, synpunkter tas om hand och dialog och samverkan med både kungsholmsbor, civilsamhället och företagare som verkar inom stadsdelsnämndområdet ska utvecklas. Verksamheterna är öppna, jämställda och demokratiska. För att möta dagens och morgondagens utmaningar arbetar nämnden med

ständiga förbättringar, innovation och digitalisering. Genom att identifiera utmaningar inom verksamheterna utvecklas förutsättningarna för att möta dessa med innovativa hållbara lösningar och arbetssätt.

För att förtroendet för nämnd och förvaltning ska öka, stärks kommunikationen och informationen ut till invånare och verksamma i stadsdelområdet. Förutom information om möjlighet till delaktighet och inflytande genom medborgardialoger och medborgarbudget kommer informationen ut till invånare stärkas kring det brottsförebyggande arbetet samt arbetet mot välfärdsbrottslighet och otillåten påverkan.

Agenda 2030

Nämnden har en stor del av ansvaret för genomförandet av de 17 globala målen i Agenda 2030, genom att flera av nämndens grunduppdrag är direkt eller indirekt kopplade till de specifika målen i agendan. De beslut och insatser som nämnden ansvarar för utgår från individens lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsidentitet, ålder, ursprung, etnicitet, sexuell läggning eller funktionsnedsättning. Förvaltningen kommer att arbeta utifrån stadens nya program för mänskliga rättigheter och en övergripande handlingsplan mot rasism som ska tas fram.

Kungsholmsborna ska erbjudas service och tjänster som håller hög kvalitet, för så väl dagens som morgondagens invånare. För att arbeta systematisk med de mänskliga rättigheterna och Agenda 2030 har en organisationsöverskridande arbetsgrupp bildats som ska följa upp verksamheternas arbete och bistå med stöd där det behövs. Dels kommer goda exempel att delas samt kompetenshöjande insatser genomföras, för att arbetet ska utgå ifrån samma principer och invånare få likvärdigt bemötande och service.

Kungsholmen ingår som en av sex stadsdelar i en EU-ansökan, som staden har skickat in för projektet SCALE Stockholm, där staden ska utveckla fem lokala omställningsarenor till 2030.

Ett tillgänglighets-, barn- och jämställdhetsperspektiv ska finnas i planering av parkmiljö, bland annat genom att efterfråga barnkonsekvensanalyser och analyser för socialt värdeskapande. Ur ett barn- och jämställdhetsperspektiv är det viktigt med god tillgång till park-, lek- och idrottsmiljöer, och nya förskolegårdar som byggs eftersträvas att vara rymliga med höga lekvärden. Förskolenämndens uppdrag om att ta fram lekvärdesriktlinjer för förskole- och skolgårdar följs för att säkerställa att barn i förskola och skola får tillgång till tillräckligt med rörelse och utevistelse under dagen. Då anspråken på parkmiljöerna stadigt ökar ser nämnden också ett behov av att aktivt befästa och säkra viktiga parkmiljöer genom att se över gamla planer och justera så att ytor som i realiteten nyttjas som park även planläggs som detta.

Ett jämställdhetsperspektiv ska finnas med i både beslut och genomförande. För att följa var resurserna går och vilken effekt de får, är resultatet för flertalet indikatorer könsuppdelade. Den könsuppdelade statistiken ska möjliggöra analyser av hur resurserna används och dess

effekter. Olikheter mellan könen uppmärksammas och analyser av resultaten genomförs för att utröna om skillnaderna är relevanta eller om åtgärder behöver genomföras för en ökad jämställdhet. Ibland är det svårt att se orsakssamband. Resultaten får då följas under en längre tid för att bättre kunna analysera könsskillnader mellan pojkar och flickor, kvinnor och män i syfte att upptäcka mönster och tillsätta riktade åtgärder.

Kungsholmsbornas fokus stärks genom pågående dialog med de som bor, vistas och verkar i stadsdelområdet. Nämnden kommer under året att aktivt arbeta för att göra stadens kanaler och verktyg som exempelvis tyck-till-appen, medborgarundersökning, medborgarpanel, trygghetsinventeringar och medborgarförslag kända och mer nyttjande. Kommunikationsinsatser genomförs både vad gäller möjlighet att delta och kring återkoppling av resultat.

Mänskliga rättigheter

En arbetsgrupp med representanter från olika verksamheter inom nämnden träffas regelbundet för att lyfta gemensamma frågor som gäller mänskliga rättigheter. En medarbetare deltar som förvaltningens representant i det stadsövergripande nätverket som stadsledningskontoret håller i.

Barns rättigheter

Verksamheterna arbetar för barns rättigheter i enlighet med FN:s barnkonvention samt *Program för barnets rättigheter och inflytande 2018–2022*. Förvaltningen prioriterar arbetssätt så att barnperspektivet alltid ska beaktas och barnets rättigheter ska omsättas i samtliga ärenden som berör barn. Inom socialtjänsten gäller det både barn med olika funktionsnedsättningar och barn till vuxna som ansöker om stöd. Barn och unga görs delaktiga under processens gång och får information om socialtjänstens uppdrag, varför de är aktuella för utredning och uppmanas att på olika sätt ge sin syn på saken. Under 2024 fortsätter flera förskolor ett samarbete med förskolor i Reykjavik med fokus på lek och social hållbarhet. Medarbetare från bland annat socialtjänsten deltar i stadens barnombudsmans nätverk, samt fortsättningsvis även förvaltningens hållbarhetsstrateg.

Jämställdhet och jämlikhet

Arbetet utgår från stadens *Program för ett jämställt Stockholm 2018-2022* och är integrerat inom samtliga verksamheter. I verksamheternas planeringsarbete sker analys av uppföljningar och statistik. Jämställdhetsutmaningar lyfts i de fall det är möjligt för att synliggöra eventuella olikheter samt möjliggöra analys och förbättringsåtgärder. I samtliga beslutsunderlag till nämnden genomförs jämställdhetsanalyser där det är möjligt och relevant. Förvaltningen ser ett fortsatt behov av att vidare analysera resultat för att därefter utveckla, systematisera och följa upp arbetet med jämställdhetsintegrering.

Nationella minoriteter

Arbetet fortgår med att säkerställa nationella minoriteters rättigheter i enlighet med stadens riktlinjer för nationella minoriteters rättigheter och Stockholms stads strategi för romsk inkludering. Kunskapen om nationella minoriteters rättigheter ska också öka genom olika

insatser. Barn som tillhör de nationella minoriteterna, ska i förskolan stödjas i sin språk-utveckling i sitt nationella minoritetsspråk och främjas i sin utveckling av en kulturell identitet. Socialtjänsten utvecklar arbetssätt som tillvaratar och tillgodoser stödbehov hos barn som är placerade utanför hemmet gällande nationella minoritetsspråk och minoritetskultur.

Hbtqi

Inom socialtjänsten är Enheten för prevention- och familjebehandling hbtqi-diplomerad och bedriver en fritidsgård som är riktad mot målgruppen. Även parklekar och öppna förskolor är hbtqi-diplomerade. Inom äldreomsorgen ska utvecklingsenheten genomgå en hbtqi-certifiering och beställarenheten omcertifieras.

Läs mer om mål 3.7 i Kungsholmens verksamhetsplan

Agenda 2030-mål under inriktningsmål 2 i Kungsholmens verksamhetsplan

Under de fyra nämndmålen 2.1 - 2.4 i VP lyfts följande mål från Agenda 2030:

2.1.1 Nämndens verksamheter är energieffektiva och resurssmarta med låg påverkan på klimatet

Arbetet kopplar till mål 7: Hållbar energi, mål 11: Hållbara städer, mål 12: Hållbar konsumtion och mål 13: Bekämpa klimatförändringarna.

Det stora området som livsmedel och måltider spänner över innefattar merparten av agendans 17 mål. Här kan särskilt nämnas mål 2: Ingen hunger, mål 3: God hälsa, mål 9: Hållbar industri, mål 11: Hållbara städer, mål 12: Hållbar konsumtion, mål 13: Bekämpa klimatförändringarna, mål 14: Hav och marina resurser samt mål 15: Ekosystem och biologisk mångfald.

2.2.1 Kungsholmen är en grön och resilient stadsdel med hög biologisk mångfald

Arbetet sker i enlighet med mål 11: Hållbara städer, mål 14: Hav och marina resurser samt mål 15: Ekosystem och biologisk mångfald.

2.3.1 Nämndens resor och transporter är klimatsmarta och resurseffektiva

Resor och transporter kopplar till mål 3: God hälsa, mål 11: Hållbara städer, mål 12: Hållbar konsumtion och mål 13: bekämpa klimatförändringarna.

2.4.1 Nämndens verksamheter är hälsosamma och giffria

Kemikaliearbetet sker i enlighet med mål 3: God hälsa, mål 6: Rent vatten, mål 14: Hav och marina resurser, samt mål 15: Ekosystem och biologisk mångfald är särskilt relevanta i arbetet för giffria miljöer.

Biologisk mångfald

Kopplade mål

Miljöprogrammets mål: 5 och 7

Hållbarhetsmål i Agenda 2030, bland andra

Förväntat resultat

- Den biologiska mångfalden och ekosystemtjänsterna synliggörs och förbättras.
- Andelen gräsytor som omvandlats till högräsytor i stadsdelsområdets parker, i syfte att bidra till stärkt biologisk mångfald, har ökat under året.
- Grönytor inom stadsdelsområdet stärks.
- Andelen ekologiska livsmedel ökar.

De förväntade resultaten nås genom skötsel och åtgärder som gynnar den biologiska mångfalden och stärker ekosystemtjänster och bidrar till Kungsholmen som en grön och resilient stadsdel.

För att bidra till den biologiska mångfalden kommer vissa gräsytor under året omvandlas till ängsytor samt försöket med att på utvalda platser låta gräset växa upp under träd och i slänter fortsätter.

För att åstadkomma ett hållbart trädbestånd fortgår arbetet med att besikta, inventera och mäta in träd för att kunna planera för återplantering och förnygring av trädbeståndet. Till följd av tidigare varma och torra somrar har många träd, buskar och perenner i parker dött eller skadats. Almsjukan har också gjort att många träd tagits ned, här fortsätter det systematiska arbetet med att återplantera träd, och i de fall träd i anlagda parker behöver tas ned, är principen att plantera två nya träd.

Som stöd i investeringsplanering och i löpande drift och underhåll av parker och grönområden, används SÅF (stadsdelsvisa åtgärdsförslag för biologisk mångfald). I SÅF:en finns utpekade områden där arbetet med stärkt biologisk mångfald är särskilt angeläget. I remissvar och genom medverkan i stadsutvecklingsprojekt verkar nämnden för att nya parker bidrar till en rikare biologisk mångfald.

Smedsudden är också utpekad som viktig plats för att stödja biologisk mångfald. Under 2023 har stora almar fällts i området och ytterligare träd kommer tas ned under 2024 till följd av almsjukan. Nämnden kommer att ansöka om särskilda medel för biologisk mångfald för att vidareutveckla växtligheten i området genom att plantera fler träd och skapa brynzoner i form av buskage runt om den stora öppna gräsytan. Samarbetet med fackförvaltningarna för att stärka grönstrukturen på Kungsholmen i stort fortsätter under året.

Nämnden ansöker även om särskilda medel för att kunna arbeta med friställning av ek och slyröjning längs Essinge strandstig, på södra sidan av Stora Essingen. Området utgör ett viktigt eksamband och område för fladdermöss. Inom ramen för samtliga projekt med ökad biologisk mångfald planeras även arbete med stärkt information och skyltning av de insatser som görs.

Indikatorer

Andel inköpta ekologiska måltider och livsmedel i staden i kronor av totala värdet av inköpta måltider och livsmedel 70%

Aktiviteter

Stadsdelsnämnderna ska öka andelen högräs vid ytor som inte används för rekreation. Detta genom att i första hand anlägga ängsmark, i andra hand genom att minska antalet klipptillfällen i stor omfattning, i syfte att öka biologisk mångfald och minska driftkostnader för klippning.

Anläggning av nya ängar och långgräsytor i stråket mellan Rålambshovsleden och Fredhällsparken, förutsatt att medel för biologisk mångfald erhålls.

Medarbetare som köper in och beställer livsmedel och måltider deltar i kunskapshöjande insatser inom det förvaltningsgemensamma temat Grön och klimatsmart mat.

Vad är biologisk mångfald

Biologisk mångfald är ett samlingsbegrepp som omfattar all den variation mellan arter, inom arter och livsmiljöer som finns på jorden. Med biologisk mångfald avses den genetiska variationen hos individerna inom en art, variationen mellan olika arter samt mellan olika naturtyper, landskap och ekosystem.

Ekosystem

Ett ekosystem är ett avgränsat område i naturen som vi valt att betrakta som en helhet, för att lättare kunna förstå och studera det. Organismerna i ett ekosystem påverkar varandras livsmiljöer och betingelser. Ett ekosystem kan vara stort eller litet, till exempel ekosystemet Mälaren eller en liten groddamm. Gränserna mellan olika ekosystem är ofta flytande.

Ekosystemtjänster

Ekosystemtjänster är de funktioner hos ekosystemen som på något sätt gynnar människan. Det är tjänster vi får ”gratis” av naturen som till exempel vild fisk, pollinerande insekter, vattenrening, naturliga skadedjursbekämpare och att bördig jord bildas. Växter, djur och mikroorganismer utför myriader av uppgifter som vi är beroende av för vår överlevnad och välfärd.

Upphandling som berör biologisk mångfald

Stadens inköp av varor och tjänster påverkar den biologiska mångfalden både i Stockholm, i Sverige och i övriga världen. I upphandlingen av entreprenörer för skötsel av natur- och parkmark samt vattenområden kan krav ställas på naturvårdskompetens och ett förfarande som gynnar stadens ekologiska värden. Stadens konsumtion har även betydelse för biologisk mångfald i omlandet, där produktionen kan bidra till spridning av miljöskadliga kemikalier och avfall. Jord- och skogsbruk, köttproduktion samt fiske tar stora land- och vattenresurser i anspråk, i vissa fall artrika ekosystem med nyckelfunktioner såsom regnskog, korallrev och mangroveträsk.

I det svenska jordbrukslandskapet är dock många arter hotade pga. brist på naturbete. Betesdjuren håller artrika gräsmarker öppna och bevarar den biologiska mångfalden. Därför bör ekologisk köttproduktion främjas, även om den totala köttkonsumtionen bör minska av klimatskäl. Olika vägledningar, märkningar och certifieringar finns för hållbar hantering av naturresurser, såsom Världsnaturfondens konsumentguider för kött och fisk, eller FSC-märkta (Forest Stewardship Council) produkter från skogen. Dessa bidrar till att skydda biologisk mångfald i skogar, jordbrukslandskap och hav. I stadens matstrategi, som tillämpas vid upphandling, eftersträvas att konsumentguiderna används vid val av kött och fisk i samband med inköp, liksom upphandlingsmyndighetens hållbarhetskriterier för ekologiska livsmedel.

Energieffektiviseringar

Kopplade mål

Miljöprogrammets mål: 2 och 4

Hållbarhetsmål i Agenda 2030, bland andra

Förväntat resultat

- Energiförbrukningen i nämndens lokaler minskar.

Energianvändningen i verksamheternas dagliga arbete ska fortsatt effektiviseras. I samverkan med fastighetsägarna fortsätter energieffektiviseringsåtgärder i förvaltningens lokaler genom effektiviserad ventilation och uppvärmning samt utbyte till LED-belysning där så behövs med stöd av sökta klimatmedel. Arbetet med att kartlägga el-abonnemang och energiförbrukning fortsätter. Ett fortsatt kommunikationsarbete med medarbetare för att skapa energismarta arbetssätt ska bedrivas.

Indikatorer

Köpt energi i stadens verksamheter: 3,6 GWh (Kungsholmens stadsdelsförvaltning)

Aktiviteter

Alla verksamheter intensifierar det systematiska arbetet för minskad och effektiviserad energianvändning.

I samverkan med fastighetsägarna fortsätter energieffektiviseringsåtgärder i förvaltningens lokaler genom effektiviserad ventilation och uppvärmning samt utbyte till LED-belysning där så behövs med stöd av sökta klimatmedel. Förvaltningens arbete med att kartlägga el-abonnemang och energiförbrukning fortsätter.

Checklista till enheterna för att minska elförbrukningen i lokalerna

- Ställ inga täckande möbler framför eller ovanför radiatorerna.
- Anpassa standby-tider för kopiatorer, skrivare och annan el-utrustning.
- Kontrollera temperatur i kyl och frys. Normal temperatur i ett kylskåp bör inte vara lägre än 4° och i en frys -18°.
- Frosta av frysen om det är en modell där det ska göras manuellt.
- Effektivisera arbetsätt vid användande av t. ex. torkskåp, värmeskåp eller ugnar.
- Kör fulla diskmaskiner, tvättmaskiner och torkskåp.
- Ställ krav på energi- och vattenförbrukning vid inköp av utrustning.
- Byt ut gamla belysningsarmaturer mot LED.
- Använd el vid rätt tid på dygnet (i den mån verksamheten tillåter det), det vill säga mitt på dagen, på natten och på helgen - under perioder då elnätet är ansträngt.

Det här kan vi alla göra

1. Släck lamporna

Släck ljuset när ni lämnar arbetsrum och konferensrum, även om det bara är för en kort stund.

2. Stäng av dator, skärmar och andra elapparater

Datorn och datorskärmen drar energi även i energisparläget. Stäng av med strömbrytarknappen när du är klar med arbetsdagen. Stäng av elapparater som inte behöver vara på.

3. Använd mindre mängd varmvatten där det går
Att värma upp vatten drar mycket energi. Tänk på att använda varmvattnet på ett sparsamt sätt.

4. Vädra smart
Vid vädring, öppna fönstret ordentligt för en kort stund, och vrid ner värmen under vädringen om det finns ett anslutande element.

Energieffektiva storkök – webutbildning

Stockholms stad har drygt 750 storkök som producerar cirka 160 000 portioner mat varje dag. Det kräver stora mängder energi och skapar effekttoppar när alla kök sätter på sin utrustning samtidigt på morgonen.

Storköken har därför en viktig roll att spela för att minska energianvändningen och öka energieffektiviseringen. Bara genom enkla beteendeförändringar, som att använda köksutrustningen lite smartare, går det att spara 5-15 procent energi!

Energicentrum, stadens egen funktion för energifrågor, har därför tagit fram en webbutbildning för dig som arbetar i storkök. Den ger tips och råd om de viktigaste sakerna som du med enkla medel kan göra för att spara energi i köket.

Utbildningen tar cirka tio minuter att gå igenom:

[Utbildning energieffektiva storkök](#)

Grön och klimatsmart mat

Kopplade mål

Miljöprogrammets mål: 1, 2, 4, 5 och 7

Hållbarhetsmål i Agenda 2030, bland andra

Förväntat resultat

- Klimatbelastningen från livsmedel och måltider minskar.
- Andelen ekologiska livsmedel och måltider ökar.
- De livsmedel som finns i verksamheten följer rådande krav på djurskydd och restriktiv antibiotikaanvändning.
- Verksamheternas matsvinn minskar och allt matavfall som ändå uppstår återvinns.

Utbildningsinsatser fortsätter inom tema "Grön och klimatsmart mat", med fokus på inköp. Uppföljning av livsmedlens klimatpåverkan och vilka inköp som följer rådande krav på djurskydd och antibiotikaanvändning följs regelbundet upp, av varje verksamhet som köper in livsmedel, i systemet Hantera livs. Andelen ekologiska inköp följs upp genom Agresso.

Matsvinnsmätningar görs vår och höst i de verksamheter som hanterar mat. Statistik från upphandlade måltidsentreprenörer följs upp regelbundet. Allt matavfall som ändå uppstår ska återvinnas.

Aktiviteter

Medarbetare som köper in och beställer livsmedel och måltider deltar i kunskapshöjande insatser inom det förvaltningsgemensamma temat Grön och klimatsmart mat.

Indikatorer

- Klimatpåverkan från upphandlade livsmedel och måltider 1,6 kg CO₂ per kg livsmedel
- Andel inköpta ekologiska måltider och livsmedel i staden i kronor av totala värdet av inköpta måltider och livsmedel 70%.

Strategi för god, hälsosam och klimatsmart mat

Stadens Strategi för god, hälsosam och klimatsmart mat utgår ifrån delar av stadens Vision 2040 och bygger på en hållbar syn på mat utifrån Agenda 2030. Stockholms stad har som stor organisation med många verksamheter och en stor konsumtion av livsmedel en viktig roll. Det som serveras inom stadens verksamheter inverkar på folkhälsa och välbefinnande och påverkar klimatet och miljön. Genom upphandling och inköp kan staden påverka branschens aktörer.

Det finns en rad hälsorelaterade negativa effekter av klimatförändringarna. Genom att värna om miljön bidrar man även till en bättre folkhälsa. Stadens måltidsverksamheter ska medverka till att invånare och besökare har ett varsamt förhållningssätt till natur och miljö och förstår sin delaktighet i naturens kretslopp.

Viktiga åtgärder

- Handla ekologiskt och om möjligt, närproducerat (för att minska utsläpp från transporter och därmed klimatpåverkan).
- Handla klimatsmart, d.v.s. livsmedel med låg påverkan på klimatet.
- Använd regelbundet stadens system Hantera Livs för att följa upp klimatpåverkan för inhandlade livsmedel.
- Handla och tillaga mer vegetariskt. Servera mer frukt och grönt, rotfrukter, fullkorn och baljväxter.
- Handla efter säsong.

- Minska användandet av kött och mejeriprodukter.
- Handla animalier med krav på djurskydd och restriktiv antibiotikaanvändning i nivå med svensk lagstiftning.
- Välj kött och fisk med omsorg med hjälp av WWF:s Kött-guide och Fisk-guide.
- Minska mängden matsvinn genom mätning och andra åtgärder i kök, servering och på tallriken.
- Samla in det matavfall som ändå uppstår till återvinning.
- Samverka mellan nätverk i förskolan, äldreomsorgen och i socialtjänsten som beställer och handlar mat.
- Dela kunskap om metoder och erfarenheter och arrangera gemensamma utbildningar och aktiviteter inom tema Grön och klimatsmart mat.

Obligatorisk matavfallsinsamling

Från och med 1 jan 2023 är matavfallsinsamling obligatorisk för alla. Det är i första hand fastighetsägaren som ska ombesörja utrymme för insamlingen, men om verksamheten erbjudits plats av fastighetsägaren och ännu inte sorterar matavfallet, kan förvaltningen beläggas med vite.

WWF Matguiden

Vid inköp och beställning av livsmedel, använd Världsnaturfondens guider för kött, fisk och grönsaker i syfte att bidra till den biologiska mångfalden samt till fiskbestånden i haven. Dessa finns i Världsnaturfondens app

[WWF Matguiden - konsumentguiden för mer hållbar mat](#)

Kemikalier

Kopplade mål

Miljöprogrammets mål: 4, 5, 7

Hållbarhetsmål i Agenda 2030, bland andra

Förväntat resultat

- Kemikalieprodukter som köps in (bland annat disk-, tvätt- och städprodukter) är miljömärkta och parfymfria.
- Stadens kemikaliehanteringssystem Chemsoft används regelbundet i alla verksamhetslokaler.
- De livsmedel som finns i verksamheten följer rådande krav på djurskydd och restriktiv antibiotikaanvändning.
- Material i parkerna är miljövänliga och miljömässigt hållbara.
- Lokalt omhändertagande av dagvatten i parkerna bidrar till fördröjning och rening av dagvatten.

De förväntade resultaten nås genom att verksamheterna bedriver ett systematiskt och intensifierat arbete för att fasa ut skadliga, svärnedbrytbara och hormonstörande ämnen.

Skadliga material och onödig plast ska fasas ut. Endast miljömärkta kemikalier köps in, utom i de fall då det finns synnerliga skäl till undantag. Registrering av kemiska produkter i kemikaliesystemet Chemsoft sker regelbundet på alla enheter, med kontinuerligt utbyte av kemikalier som markerats gula eller röda i Chemsoft.

Byggvaror vid bygg- och anläggningsentreprenader ska vara godkända i enlighet med stadens byggvarubedömning och loggböcker upprättas för tillämpbara projekt. Förbättrad lokalt omhändertagande av dagvatten bidrar till fördröjning och rening av dagvatten i parkerna.

Indikatorer

Andel bygg- och anläggningsentreprenader i stadens regi som uppfyller stadens krav avseende användning av Byggvarubedömningen (BVB) eller därmed jämförliga system 100%

Aktiviteter

Förvaltningens verksamheter uppdaterar regelbundet sitt kemikalieinnehav i stadens kemikaliesystem Chemsoft.

Förvaltningens verksamheter uppdaterar sitt kemikalieinnehav i Chemsoft i samband med tertiärrapporteringen och arbetar för att fasa ut utfasningsämnen och prioriterade riskminsningsämnen.

Chemsoft

Verksamhet som utförs på uppdrag av staden ska rapportera sin kemikalieanvändning regelbundet i stadens kemikaliehanteringssystem Chemsoft. Kemiska produkter som är miljö- och hälsofarliga ska bytas ut, substitueras, av produkter som är mindre farliga. Den som hanterar kemikalier ska känna till deras farlighet och risker, samt hantera dem på ett säkert sätt. Chemsoft ligger på stadens intranät under Verktyg.

Alla stadens anställda kan komma åt systemet och är då "läsanvändare" (read-only). För att kunna skapa kemikalieförteckningar m.m. behöver du vara "användare". För att ändra behörighet från läsanvändare till användare behöver en lokal administratör hjälpa till. Kontakta förvaltningens miljösamordnare för detta. Mer finns att läsa på intranätet, under Chemsoft – kemikaliehanteringssystem [Chemsoft – kemikaliehanteringssystem. \(stockholm.se\)](https://www.stockholm.se/chemsoft). Se också avsnitt *Stöd och system i miljöarbetet* i denna skrift.

Klimatanpassning

Kopplade mål

Miljöprogrammets mål: 3

Hållbarhetsmål i Agenda 2030, bland andra

Förväntat resultat

- Förvaltningens centrala funktioner samverkar inför värmeböljor och skyfall.
- Verksamheterna arbetar förebyggande inför värmeböljor och skyfall.
- Stadsdelsområdets parker, grönområden och verksameters utemiljöer motverkar negativa effekter av värmeböljor och skyfall för boende och besökare i stadsdelsområdet.
- Förmågan att hantera skyfall och värmeböljor har förbättrats i parker, grönområden och i verksamheternas utemiljöer.

Parker och grönområden anpassas till nya klimatförutsättningar och bidrar till stadens hantering av skyfall och värmeböljor. Med en klimatutveckling som ger högre temperaturer och ett förändrat nederbördsmonster får stadens grönska en allt viktigare roll för att vi ska kunna leva och må bra i staden. Parker och natur fungerar som en livsviktig infrastruktur som bland annat fördröjer dagvatten, dämpar buller och reglerar temperaturen. Klimatanpassning och dagvattenhantering är en integrerad del av respektive upprustningsprojekt i parker och grönområden som förvaltningen genomför. Arbetet i enlighet med stadens framtagna skyfallsstrategi och åtgärdsprogram fortgår. Samråd med trafikkontorets skyfallsstrategier genomförs vid

parkupprustningar. Nämnden ansöker om särskilda klimatinvesteringsmedel för att arbeta med klimatanpassning och solskydd vid utvalda lekplatser. Syftet med projektet är att minska sårbarheten vid värmebölja. Om medel erhålls ska utvalda lekplatser inventeras och analyseras för att sedan ta fram åtgärdsförslag och genomföra 1-3 av dessa åtgärder under året.

Som ett viktigt led i klimatanpassningsarbetet samverkar förvaltningens centrala funktioner inom säkerhet, miljö- och klimat, lokal samt stadsmiljö för att tillsammans kartlägga de delar av stadsdelen som väntas beröras mest av värmeböljor och skyfallsrelaterade risker. Kartläggningen genomförs som en förberedelse inför årets risk och sårbarhetsanalys.

Verksamheterna fortsätter sitt förebyggande arbete inför eventuella värmeböljor och skyfall. Beredskap ska finnas för att kunna erbjuda äldre invånare som inte annars har insatser från äldreomsorgen svalka under värmeböljor.

Äldrenämnden kommer att ta fram en information gällande svalka vid värmeböljor som kommer att gälla för samtliga stadsdelsförvaltningar.

Aktiviteter

Kartläggning av de delar av Kungsholmen som väntas påverkas mest av värmeböljor och skyfallsrelaterade risker.

Ta fram åtgärdsplan för solskydd vid utvalda lekplatser på Kungsholmen, i syfte att minska sårbarheten vid värmebölja, förutsatt att klimatinvesteringsmedel erhålls.

Plast

Kopplade mål

Miljöprogrammets mål: 1, 2, 4, 5 och 7

Hållbarhetsmål i Agenda 2030, bland andra

Förväntat resultat

- Förbrukningen av plast- och engångsprodukter minskar.
- Flergångs- och returalternativ väljs i högre grad.
- Alla avfallsfraktioner återvinns i verksamheternas lokaler och återbruket ökar.

Användningen av plast och engångsmaterial ska fortsatt minska och vara hållbar. I samband med kartläggning ska nu de engångs- och plastprodukter som inte är nödvändiga fasas ut, onödig användning av nödvändiga plast och engångsprodukter minska, flergångsalternativ väljas framför engångsartiklar, förbrukningsartiklar i andra material än plast väljas samt alla plastförpackningar återvinns. Soppåsar av återvunnen plast ska användas.

Nämnden bidrar till hälsosamma och giftfria miljöer genom att aktivt arbeta för en stadsdel fri från skadliga, svårnedbrytbara och hormonstörande material och ämnen med särskilt fokus på barn, unga och gravida. Skadliga material, plaster och kemikalier fasas ut. Inom äldreomsorgens verksamheter fortgår projektet *Hållbar äldreomsorg* med fortsatt fokus på bland annat minskad användning av plast och engångsprodukter.

Aktiviteter

Alla verksamheter som inte kartlagt sin användning av plast- och engångsprodukter gör det, i syfte att identifiera vad som är nödvändigt och vad som kan minska eller upphöra helt.

Alla verksamheter ska utifrån sina kartläggningar fasa ut onödig användning av plast- och engångsprodukter.

Äldreomsorgen minskar onödig förbrukning av engångshandskar i alla verksamheter.

Film och checklista för minskat användande av plast och engångsprodukter av plast

Länk till förvaltningens film om plast:

<https://play.mediaflowpro.com/ovp/16/21IE7TLLXI>

Checklista

1. Undersök

Undersök vilken plastanvändning som är nödvändig i er verksamhet och vilken plast-användning som kan minska eller upphöra helt.

2. Ta bort

Ta bort de engångsprodukter av plast som inte behövs, genom ändrade vanor. Behövs t ex skoskydd i er verksamhet?

3. Minska

Minska användningen av nödvändiga engångs-produkter, som till exempel engångshandskar. Finns det tillfällen då de används i onödan? Engångshandskar ersätter aldrig god handhygien.

4. Återanvänd

Välj flergångsalternativ framför engångsartiklar, som till exempel personliga diskhandskar i köket, tvättbara haklappar och tvättbara lakans- och möbelsskydd istället för engångsunderlägg.

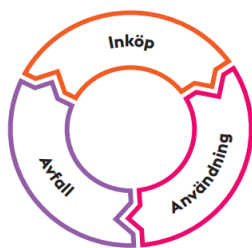
5. Byt ut

Välj förbrukningsartiklar i andra material än plast. Om det är nödvändigt med plast, försök att välja produkter av återvunnen eller biobaserad plast. Välj alltid avfallspåsar av återvunnen plast.

6. Återvinn

Alla plastförpackningar ska återvinnas! så att plasten kan användas till nya plastprodukter. Se till att alla era enheter har återvinningskärl för plastförpackningar. Alla plastförpackningar, både mjuka och hårda, sorteras tillsammans.

Stadens handlingsplan för hållbar plastanvändning 2022 – 2026

Aktiviteter för stadsdelarna

1.3 Kravställ smart hantering av soppsåsar: använd återvunnen plast.

2.2 Följ stadens plaststrategi vid användning av förbrukningsartiklar: identifiera vilken plastanvändning som är nödvändig i verksamheten och vilken som kan minska eller upphöra helt.

3.4 Möjliggör källsortering av plastförpackningar: Inga plastförpackningar ska läggas bland det restavfall som går till förbränning.

Kravställ smart hantering av soppsåsar

Syftet med åtgärden är att stimulera till att minska onödig användning av soppsåsar. De soppsåsar som behöver användas ska vara tillverkade av så stor andel återvunnen plast som möjligt.

I de fall det är aktuellt med andra material än plast är det viktigt att använda livscykelanalyser som grund för val. Hanteringen av skräpkorgar inomhus utförs till största delen av lokalvårdspersonal och en majoritet av den är upphandlad och utförs av privata företag. Därför är det viktigt att krav gällande hantering och val av soppsåsar både ställs och följs upp av de upphandlande verksamheterna.

Om återvunnen plast

- I stadens sortiment förekommer återvunnen plastråvara i dagsläget främst i påsar och säckar och vissa förpackningar till kemiska produkter. Staden behöver stimulera marknaden till att utveckla fler artiklar och förpackningar i återvunnen plast. Det finns i dagsläget ett överflöd av plast som skulle kunna fungera i ett cirkulärt flöde, men som inte materialåtervinns eftersom efterfrågan på marknaden är låg.

- Tillgången på biobaserad plast i världen är begränsad, därför behöver användningen av den prioriteras till de artiklar som idag inte kan materialåtervinnas och inte finns tillgängliga i återvunnen plast.
- Komposterbar plast ska undvikas eftersom den inte är designad för materialåtervinning. I Sverige finns inte heller någon anläggning för industriell kompostering vilket är den process som krävs för att plasten ska brytas ner fullständigt. I naturen, komposten och rötningsprocessen för matavfall kommer den komposterbara plasten enbart fragmenteras till mikroplast.

Om mikroplast

Mikroplast är ett samlingsnamn för mycket små partiklar av plast. De kan ha olika form som exempelvis korn, flagor eller fibrer. Mikroplast skräpar ner och bryts ner långsamt, innehåller farliga ämnen, kan bära med sig farliga ämnen, och organismer äter plast istället för mat.

Följ stadens plaststrategi vid användning av förbrukningsartiklar

Alla förvaltningar och bolag som använder förbrukningsartiklar i plast är ansvariga för genomförandet av åtgärden. De behöver identifiera vilken plastanvändning som är nödvändig i verksamheten och vilken som kan minska eller upphöra helt.

Inom vård och omsorg är det viktigt att basala hygienrutiner och regler kring smittskydd upprätthålls.

En viktig framgångsfaktor är medarbetarnas och brukarnas möjlighet att engagera sig i frågan och att det finns utrymme för att prova nya arbetssätt och rutiner. Medarbetarna behöver också få information om förändringar i sortimenten och hur det påverkar hantering och användning.

Cheferna i verksamheterna där förbrukningsartiklarna i plast används har en viktig roll i hela detta arbete.

Möjliggör källsortering av plastförpackningar

Alla stadens verksamheter är ansvariga för genomförandet av denna åtgärd.

Stadens egna fastighetsägare har ansvar för att skapa utrymmen för källsortering som är godkända ur brandskydds- och arbetsmiljösynpunkt och verksamheterna som nyttjar fastigheten har ansvar för att skapa fungerande rutiner för källsortering som är anpassade till verksamhetens förutsättningar och arbetssätt.

I de fall verksamheten hyr av privata fastighetsägare, eller då staden hyr ut till en privat verksamhet, och staden inte har full rådighet kan ändå en dialog påbörjas för att försöka påverka i rätt riktning. I samband med att staden tecknar nya hyresavtal bör förutsättningar för möjliggörande av källsortering beaktas.

System för avfallshantering behöver vara utformade så att det är tydligt att plastförpackningar endast får slängas i särskilda kärl avsedda för det. Inga plastförpackningar ska läggas bland det restavfall som går till förbränning. Befintliga avfallssystem kan behöva anpassas och kompletteras med till exempel fler kärl. Åtgärden omfattar inte källsortering i gatu- och parkmiljö även om ett sådant arbete uppmuntras.

Resor och transporter

Kopplade mål

Miljöprogrammets mål: 1, 2, 4, 5 och 6

Hållbarhetsmål i Agenda 2030, bland andra

Förväntat resultat

- Verksamheternas transporter är klimatsmarta.
- Cykel, gång och kollektivtrafik används i första hand vid tjänsteresor.
- Verksamheterna använder el-cyklar för transport av matlådor när det är möjligt.
- Cykelåkeri används för transporter när det är möjligt.
- Krav ställs på fossilfria transporter i all verksamhet för personer med funktionsnedsättning samt äldreomsorg, oavsett driftsform.
- Digitala möten är ett förstahandsval vid möten på annan ort.
- Tjänsteresor sker med tåg när det är möjligt.

De förväntade resultaten nås genom att Kungsholmens verksamheter och medarbetare använder klimatsmarta transportsätt såsom cykel, gång och kollektivtrafik vid leveranser, transporter och i tjänsteresor.

Klimatsmarta och miljöeffektiva leveranser och transporter efterfrågas vid beställning och upphandling. Cykelåkeri används i första hand där det är möjligt. Verksamheterna använder elcyklar för transport av matlådor. Elcyklar finns att tillgå. Bilpooler används inom socialtjänstavdelningen. Digitala möten är ett förstahandsval vid möten på annan ort, och tåg är används i första hand vid tjänsteresor.

Samarbetet fortgår med drift- och anläggningsentreprenör i park för en effektivare logistik och för att minska transporter, samt för att inspirera till att använda fossilbränsle fria maskiner och verktyg.

Nämnden säkerställer att alla politiska beslut i stadsdelen strävar mot målen om minskad andel fossilbaserade resor och transporter.

Aktiviteter

Stadsdelsnämnderna ska redogöra för hur långt arbetet kommit med utfasning av fossila bränslen i stadsmiljöverksamheten, i så väl upphandlingar som egen regi, för att nå en fossilfri organisation 2030.

Återvinning och återanvändning

Kopplade mål

Miljöprogrammets mål: 1, 2, 4, 5 och 7

Hållbarhetsmål i Agenda 2030, bland andra

Förväntat resultat

- Flergångs- och returalternativ väljs i högre grad.
- Alla avfallsfraktioner återvinns i verksamheternas lokaler och återbruket ökar.
- Verksamheternas matsvinn minskar och allt matavfall som ändå uppstår återvinns.
- Andelen återbrukat material som används i parkupprustningar och vid underhåll av parkmiljöer ökar.

Förbrukningen av plast- och engångsprodukter minskar och alla plastförpackningar ska återvinnas. Soppåsar av återvunnen plast ska användas.

Matsvinnsmätningar fortsätter inom förskolan och äldreomsorgen, och det matavfall som uppstår ska återvinnas.

Stocket är förstahandsalternativ vid inköp av möbler och inventarier. Alla verksamheter ska återvinna sitt avfall i följande fraktioner: matavfall, plastförpackningar, pappers-, glas och metallförpackningar, pant, batterier, el-avfall, papper, tidningar och kartong. Rutiner för avyttrande av farligt avfall ska finnas och följas. Ett fördjupat arbete med att öka antalet återvinningsfraktioner inom förskolan kommer att pågå under året.

Lokalt nyttjande av restmaterial fortsätter med att återanvända överblivet material från arbeten i park som kan användas på andra platser, genom mellanlagring av material på egen kommunalteknisk yta. Syftet är att minska transporter. I alla parkupprustningar ses möjligheten att renovera och återbruka material över. Även möjligheten att i större utsträckning återanvända jord till växtbäddar genom att jordförbättra på plats istället för att köra bort jordmassor och fylla på med nya ska ses över.

Farligt avfall

Vad är farligt avfall?

Farligt avfall är giftigt för människa och miljö. Avfallet kan till exempel vara explosivt, brandfarligt, smittförande eller frätande. Elektronik och batterier är exempel på farligt avfall men hanteras som egna avfallsfraktioner (grupper).

Här är andra vanliga exempel på farligt avfall¹

- Sprayburkar som hårspray, spraydeodorant och aerosolspray.
- Bekämpningsmedel, insektspray, träskyddsmedel och ogräsmedel.
- Färg-, lack- och limrester (även vattenlöslig färg), burkar med intorkad färg, penslar och rollers med rester av olje- och lackfärg .
- Rengöringsmedel, silverputs, kalkborttagare, polish, rengöringsmedel för golv eller ugn, blekmedel och medel för fläckborttagning.
- Kemikalier, batterisyra, ammoniak, lut och kalklösare.
- En del kosmetika, såsom nagellack och hårfärg.
- Kvicksilverhaltiga material, såsom äldre febertermometrar.
- Lösningssmedel, thinner, lacknafta, penseltvätt, bensin, terpentin, fotogen, T-sprit och aceton.
- Oljor, spillolja, smörjolja och motorolja.

Hur ska det hanteras?

Företag och verksamheter har skyldighet att sortera ut miljöfarligt avfall och måste själva bekosta omhändertagandet av det. Företag och verksamheter är även skyldiga att rapportera vilka mängder och typer av farligt avfall som genereras i verksamheten och vart det transporteras, så kallad antecknings- och rapporteringsskyldighet. Detta görs till Naturvårdsverkets avfallsregister. Om ombud används ska uppgifter anges för ombudet.²

Anteckningsskyldighet

Den verksamhet som producerar, transporterar, samlar in, mäklar, handlar eller behandlar farligt avfall är skyldig att föra anteckningar för varje typ av farligt avfall. Anteckningarna ska omfatta:

Var avfallet producerats

Avfallets vikt i kg

Datum det transporterades bort

---

¹ Svenska Bostäder Vad räknas som farligt avfall? | Svenska Bostäder (svenskabostader.se)

² Föreskrifter om antecknings- och rapporteringsskyldighet och lämnande av uppgifter om farligt avfall till avfallsregistret (naturvardsverket.se)

Transportsätt och transportör

Mottagare och plats där avfallet ska hanteras på annat sätt än genom att mottagaren transporterar eller lastar om det

Det finns flera sätt att lämna miljöfarligt avfall från företag och verksamheter, men hanteringen är omgärdad av många lagar och regler så därför ska förvaltningen anlita ett godkänt företag som hämtar upp det farliga avfallet direkt vid respektive verksamhet och som sedan transporterar det till återvinning på en behandlingsanläggning.

På stadens sida [Farligt avfall - Stockholms stad \(tillstand.stockholm\)](https://www.tillstand.stockholm.se/tema/farligt-avfall) finns mer att läsa.

4. Budgetens direktiv för stadsdelsnämnderna 2024

Ett grönt och fossilfritt Stockholm som leder en rättvis klimatomställning

Stadsdelsnämnderna ska bidra till att uppfylla stadens mål om

en klimatpositiv stad 2030 samt stärka arbetet med klimatanpassning.

Arbetet med lokala miljö- och klimatsamordnare ska fortsätta.

För de verksamheter som köper in livsmedel och måltider ska arbetet med att minska klimatbelastningen från mat och måltider prioriteras.

Nämnderna ska förebygga att avfall uppstår genom minskad användning av engångsprodukter och onödiga plastprodukter samt verka för att en större andel produkter och material återanvänds eller återvinns.

Återbruket ska öka och Stocket ska vara förstahandsalternativ vid inköp av möbler och inventarier.

Arbetet med energieffektivisering ska intensifieras.

Stadsdelsnämnderna ska utöver fysiska åtgärder även arbeta med verksamhetsanpassning i syfte att minska riskerna av negativa hälsoeffekter till följd av exempelvis värmeböljor.

Stadsdelsnämnderna ska verka för genomförandet av Agenda 2030:s globala hållbarhetsmål.

Förskolan

Utöver det som beskrivs i Direktiv för samtliga nämnder och bolagsstyrelser i budget ska

det pågående arbetet med kemikaliesmarta förskolor och arbetet med att minska klimatpåverkan från inköpta livsmedel och öka andelen ekologiska livsmedel i enlighet med strategi för god, hälsosam och klimatsmart mat fortsätta. Stadsdelsnämnderna ska, i samarbete med förskolenämnden, möjliggöra att kökspersonalen får möjlighet till kompetensutveckling i klimatsmart mat. Arbetet med att sortera ut matavfall och förbättra källsorteringen ska fortsätta och arbetet med att minska matsvinnet ska intensifieras.

När nya förskolor byggs ska de projekteras utifrån krav på att certifiera förskolor med motsvarande Miljöbyggnad, lägst silver. Avfall ska förebyggas från att uppstå genom exempelvis kraftigt minskad användning av engångsprodukter och onödiga plastprodukter. En större andel produkter och material ska återanvändas och stadsdelsnämnderna ska verka för att fler förskolor ansöker om att erhålla Skolverkets utmärkelse ”Skola för hållbar utveckling”.

Stadens förskolegårdar behöver bli bättre, grönare och klimatanpassade. Stadsdelsnämnderna ska därför delta i det prioriteringsarbete som samordnas av förskolenämnden, för att identifiera prioriterade förskolegårdar för upprustning utifrån den strategi och det koncept för gröna förskolegårdar som tagits fram. Konceptet ska genomföras på minst 15 skol- eller förskolegårdar under mandatperioden. Stadsdelsnämnderna ska delta i arbetet med att slutföra framtandets av lekvärdesriktlinjer för förskolegårdar i samarbete med övriga berörda nämnder. Det ska vara prioriterat att plantera mer träd och buskar på förskolegårdar där temperaturerna är för höga. Möjlighet till odling och uterum för undervisning ska främjas. Stadsdelsnämnderna ska därefter, med stöd av förskolenämnden, påbörja implementering av lekvärdesriktlinjerna i sina utemiljöer, i syfte att säkra tillräckliga ytstorlekar, pedagogisk kvalitet i utemiljön och att utemiljön ses som en del av det pedagogiska rummet. Traditionella material och hårdgjorda ytor ska bytas ut så att det blir mer naturmaterial och gröna ytor.

Socialtjänsten

Utöver det som beskrivs i Direktiv för samtliga nämnder och bolagsstyrelser i budget ska

personer med funktionsnedsättning genom förebyggande åtgärder skyddas vid värmeböljor. Stadsdelsnämnderna ska fasa ut skadliga material och plaster i miljöer där personer med funktionsnedsättning vistas. Som ett led i klimatomställningen ska staden kräva fossilfria transporter i all verksamhet, oavsett driftsform.

Äldreomsorgen

Utöver det som beskrivs i Direktiv för samtliga nämnder och bolagsstyrelser i budget ska

sköra äldre skyddas vid värmeböljor genom förebyggande åtgärder. Som ett led i klimatomställningen ska staden kräva fossilfria transporter i all äldreomsorg, oavsett driftsform. Det ska finnas en beredskap för att kunna erbjuda äldre medborgare som inte annars har insatser från äldreomsorgen svalka under värmeböljor. Användning av plastprodukter och onödiga engångsartiklar ska fasas ut. Verksamheterna inom äldreomsorgen ska följa stadens strategi för god, hälsosam och klimatsmart mat och intensifiera arbetet med att minska klimatbelastningen från mat.

Barn, kultur och fritid

Utöver det som beskrivs i Direktiv för samtliga nämnder och bolagsstyrelser i budget ska stadsdelsnämnderna

fasa ut skadliga material och plaster i miljöer där barn och unga vistas. Nämnden ska förebygga att avfall uppstår genom minskad användning av engångsprodukter och onödiga plastprodukter, samt verka för att en större andel produkter och material återanvänds eller återvinns.

Stadsmiljöavdelningen

Utöver det som beskrivs i Direktiv för samtliga nämnder och bolagsstyrelser i budget ska

Stockholmarna ska ha mer natur att njuta av. Stadens parker, naturområden och naturreservat ska fortsätta utvecklas.

Förskolor och skolors behov av att vistas i parker och grönområden ska beaktas. Stadsdelsnämnderna ska fortsätta arbeta enligt det stadsövergripande trädmålet. De stadsdelsvisa åtgärdsförslagen för biologisk mångfald ska genomsyra stadsmiljöarbetet.

Kommunikation kring arbetet med biologisk mångfald ska riktas till det offentliga rummet genom skyltar och liknande som framhäver och förklarar de åtgärder som görs, i syfte att nå ut till många förbipasserande stockholmare.

Tillsammans med trafiknämnden ska stadsdelsnämnderna fortsätta arbetet med Grönare Stockholm. För naturskötsel ska kravspecifikation tas fram och kompetenskrav på naturskötselutbildad personal ställas, för både upphandlad verksamhet och egen regi.

Stadsdelsnämnderna ska tillsammans med trafiknämnden även fortsätta arbetet med klimatanpassning i enlighet med stadens handlingsplan. Hårdgjorda ytor ska på lämpliga platser göras om till grönytor för att öka den biologiska mångfalden och hantera skyfall. Det är prioriterat att beakta behovet av svalkande utomhusmiljöer vid utformandet av olika typer av stadsmiljöer. Stadsdelsnämnderna ska i samarbete med trafiknämnden och Stockholm Vatten och Avfall AB successivt sätta upp dricksvattenfontäner i hela staden, särskilt i de områden som pekats ut som riskområden för värme-ö-effekter.

Intresset för att odla ökar och fler odlingslotter, kolonilotter och gemensamhetsodlingar ska därför möjliggöras och tillkomma på lämplig mark, utan att naturmark tas i anspråk.

Stadsdelsnämnderna ska bidra till att Stockholm ska bli en ledande cykelstad och bistå trafiknämnden i arbetet med att skapa fullvärdiga primära cykelstråk och anpassa stadsmiljöerna för att minska konfliktytor mellan gående och cyklister.

5. Stadens miljö- och klimatmål

Stockholms Miljöprogram 2020 – 2023

Stadens miljöprogram antas av kommunfullmäktige. Miljöprogrammet är integrerat i stadens överordnade system för ledning och uppföljning av all verksamhet och ekonomi, ILS, vilket innebär att nämnden eller bolagsstyrelsen i sina verksamhetsplaner ska redovisa hur de avser att bidra till att staden når dessa mål och genom uppföljning av mål och indikatorer redovisa hur arbetet går. Miljöprogrammet fastställer även genomförande och uppföljningsansvariga nämnder och bolagsstyrelser.

Miljöprogrammet fastställer inte vilka konkreta åtgärder som ska genomföras inom verksamheterna eller kostnadsberäknar dessa. Nämnd eller bolagsstyrelse med utpekat genomförandeansvar för ett etappmål har ansvar för att i sin verksamhetsplan formulera mål, samt indikatorer och aktiviteter som syftar till att uppfylla miljöprogrammets mål och själva avgöra och besluta om de mest kostnadseffektiva åtgärderna. På så sätt kompletteras de av kommunfullmäktige fastställda indikatorerna med indikatorer som formuleras av nämnder och bolagsstyrelser. Miljöprogrammets förslag till indikatorer fastställs i samband med kommunfullmäktiges budget på kommunfullmäktigenivån. På nämnds- och bolagsnivå fastställs dessa i verksamhetsplanerna. Indikatorerna ska utvärderas kontinuerligt och kompletteras och revideras i budgetprocessen om de inte bedöms vara fullgoda och ändamålsenliga för uppföljningen.

Stadens sju miljömål

Miljöprogram 2020 - 2023 är strukturerat utifrån de högst prioriterade målen för Stockholms miljö på lång sikt, det vill säga fram till 2030 eller längre. De prioriterade målen omfattar var för sig ett antal etappmål för programperioden 2020–2023. Sammantaget lägger miljöprogrammet fast sju prioriterade mål för Stockholms livsmiljö, 16 etappmål och förslag på indikatorer. Denna precisering av målen på lång och kort sikt ska ge en tydlig bild av hur staden säkerställer en långsiktigt hållbar utveckling. I programmets målbeskrivningar tydliggörs hur respektive mål bidrar till de nationella och globala målen. Miljöprogrammet är ett stadsövergripande styrdokument och utgångspunkten för handlingsplaner och riktlinjer som detaljerar genomförandet för att nå målen. Flera av målen innebär dock stora utmaningar varför nya och utvecklade arbetssätt blir centrala och viktiga för måluppfyllelsen.

Stadens sju miljömål med dess tillhörande 16 etappmål är:

MÅL 1 Ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040

Målbilden är att Stockholms stad och dess invånare har ställt om sin energianvändning till att vara fossilfri till år 2040. Detta innebär att energianvändning för uppvärmning,

samt transporter el- och gasanvändning i Stockholm inte genererar några nettoutsläpp av växthusgaser samt att staden verkar för att konsumtionens globala klimatpåverkan minskar kraftigt. Staden ska ligga i framkant, och därför arbetar staden med målsättningen att Stockholm ska vara klimatpositivt år 2040. För att nå detta behöver teknik och affärsmodeller utvecklas.

Målet om ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 omfattar två etappmål för programperioden:

- Minskade växthusgasutsläpp – högst 1,5 ton CO₂e per invånare
- Minskad klimatpåverkan från konsumtionen (invånarna)

1.1 Minskade växthusgasutsläpp – högst 1,5 ton CO₂e per invånare

Etappmålet innebär att år 2023 ska de totala växthusgasutsläppen i ett växande Stockholm ha minskat till att vara högst 1,5 ton CO₂e per invånare. Med fler nationella styrmedel kan ambitionsnivån skärpas ytterligare.

1.2 Minskad klimatpåverkan från konsumtionen

Etappmålet innebär att de konsumtionsbaserade växthusgasutsläppen behöver minska. Staden är en upphandlande myndighet som kan påverka konsumtionens klimatpåverkan genom kravställande i inköpsprocessen. Staden kan i det arbetet gå före och inspirera. Under programperioden ska klimatpåverkan från Stockholms stads inköpta livsmedel och måltider minska med en femtedel och utsläppen från Stockholms stads egna tjänsteresor med flyg minska.

MÅL 2 En fossilfri organisation 2030

Målbilden är att Stockholms stads organisation ska vara fossilfri 2030 inom samma systemgränser som stadens övriga utsläppsmål. Genom att staden går före och ska vara fossilfri redan år 2030 behöver växthusgasutsläppen från energianvändningen i stadens organisation minska i en snabbare takt än motsvarande utsläpp i den geografiska staden.

Målet om en fossilfri organisation omfattar två etappmål för programperioden:

- Minskade växthusgasutsläpp – högst 105 000 ton CO₂e från stadens verksamheter
- Effektiv energianvändning

2.1 Minskade växthusgasutsläpp – högst 105 000 ton CO₂e från stadens verksamheter

Etappmålet innebär att växthusgasutsläppen från stadens verksamheter ska minska med 30 procent under programperioden, för att nå det övergripande målet om en fossilfri organisation.

2.2 Effektiv energianvändning

Den totala köpta energin i stadens verksamheter bibehålls på samma nivå under programperioden. Etappmålet innebär att staden effektiviserar sin energianvändning med 5 procent relativt den verksamhet som bedrivs¹. Långtgående energieffektivisering ska genomföras vid större ombyggnader. Vid större ombyggnader ska den köpta energin minska med minst 30

procent. På så sätt blir energianvändningen mer effektiv i den växande staden. Produktionen av el samt värme med solenergi ska öka med 100 procent jämfört med motsvarande produktion 2018.

MÅL 3 Ett klimatanpassat Stockholm

Målbilden är att Stockholm har utvecklats till en stad som är väl förberedd att kunna hantera konsekvenserna av ett förändrat klimat. Stockholm ska ha en hög kapacitet att hantera både direkta och indirekta effekter av exempelvis höga vattennivåer och flöden, skyfall, värmeböljor och långvarig torka. Staden ska på lång sikt ha en god planering för att kunna hantera höjda havsnivåer.

Målet om ett klimatanpassat Stockholm omfattar två etappmål för programperioden:

- Stärkt förmåga att hantera effekter av skyfall
- Stärkt förmåga att hantera effekter av värmebölja

3.1 Stärkt förmåga att hantera effekter av skyfall

Etappmålet innebär att förmågan att förebygga störningar såväl i befintlig stadsmiljö som vid stadsutveckling behöver byggas upp under programperioden. Stadens fastigheter och verksamheter som riskerar att påverkas kritiskt av skyfall ska ha upprättat en förebyggande handlingsplan.

3.2 Stärkt förmåga att hantera effekter av värmebölja

Etappmålet innebär att åtgärder riktas mot att göra Stockholm mer förberett att hantera höga temperaturer vid värmebölja, så att risken för negativ påverkan på människors liv och hälsa minskar.

MÅL 4 Ett resurssmart Stockholm

Målbilden är att Stockholms stad har utvecklats till en stad där resurser används effektivt och i enlighet med EU:s avfallshierarki. Det innebär att staden har identifierat och kartlagt stora resursflöden och har en utarbetad strategi för att skapa cirkularitet för dessa. Stockholm har anpassat sig till att resurser är ändliga genom att ha utvecklat och tagit till sig ny teknik, nya affärsmodeller och nya livsstilar.

Målet om ett resurssmart Stockholm omfattar tre etappmål för programperioden:

- Minskad resursanvändning och klokare konsumtion
- Ökad recirkulation av materiella resurser inom staden
- En ökad resurseffektivitet i samband med byggprocessen

4.1 Minskad resursanvändning och klokare konsumtion

Etappmålet innebär minskad användning av resurser och klokare val av produkter och tjäns-

ter. Under programperioden ska återbruket i Stockholm öka väsentligt och inom stadens verksamheter mångdubblas. Såväl dricksvattenförbrukningen som matsvinnet ska minska inom stadens verksamheter till 2023.

4.2 Ökad recirkulation av materiella resurser

Etappmålet innebär ökad materialåtervinning framför förbränning och omvandling till fjärrvärme för de material där det är möjligt. Till 2023 ska mängden plast som går till energiåtervinning minska till mindre än en tredjedel jämfört med 2019 års nivåer och såväl mängden matavfall som går till biogasproduktion som mängden fosfor som återförs i kretsloppet ska nära tredubblas under programperioden.

4.3 En ökad resurseffektivitet i samband med byggprocessen

Den växande staden genererar stora materialströmmar både in i byggnader och infrastruktur, liksom en stor mängd avfall i samband med rivning, ny- och ombyggnationer. Etappmålet innebär att staden, genom rätt hantering, genererar en högre grad av cirkulation av schaktmassor och andra material inom byggprocessen.

MÅL 5 Ett Stockholm med biologisk mångfald i väl fungerande och sammanhängande ekosystem

Målbilden innebär att den biologiska mångfalden i Stockholm är hög och motståndskraftig mot förändringar samt att den bidrar med många olika ekosystemtjänster. Tillkommande bebyggelse bidrar till att stärka ekosystemtjänster och öka den biologiska mångfalden. En sammanhängande blå och grönstruktur skapar värde för människor, den biologiska mångfalden och för samhället i stort. Genom att skapa mångfunktionella gröna lösningar i staden samtidigt som staden växer får vi fler ekosystemtjänster som bidrar till en hållbar, resilient och attraktiv stad.

Målet om ett Stockholm med biologisk mångfald i väl fungerande och sammanhängande ekosystem omfattar fyra etappmål för programperioden:

- Upprätthållna funktioner och samband för biologisk mångfald i stadens blå och gröna infrastruktur
- Ökat genomförandet av förstärkningsåtgärder, ekologisk kompensation och naturvårdsskötsel
- Ökad andel livsmedel och varor i stadens inköp som gynnar biologisk mångfald
- Förbättrad vattenkvalitet i stadens sjöar, vattendrag och kustvatten

5.1 Upprätthållna funktioner och samband för biologisk mångfald i stadens blå och gröna infrastruktur

Etappmålet innebär att åtgärder vidtas för att upprätthålla den biologiska mångfalden i staden och att staden kan växa samtidigt som livsmiljöer för växter och djur inte fragmenteras eller förorenas.

5.2 Ökat genomförande av förstärkningsåtgärder, ekologisk kompensation och naturvårdsskötsel

Etappmålet innebär att staden ska stärka förmågan att genomföra åtgärder som gynnar den biologiska mångfalden.

5.3 Ökad andel livsmedel och varor i stadens inköp som gynnar biologisk mångfald

Etappmålet innebär att staden vid upphandling och inköp i ökad utsträckning konsumerar varor med miljömärkning och utifrån ambitionen att maten ska vara god, näringsriktig, hållbar, integrerad, trivsamt och säker i enlighet med stadens Strategi för god, hälsosam och klimatsmart mat. Under programperioden ska andelen ekologiska livsmedel av inköpta måltider och livsmedel till stadens verksamheter öka från hälften till drygt två tredjedelar.

5.4 Förbättrad vattenkvalitet i stadens sjöar, vattendrag och kustvatten

Etappmålet innebär att staden aktivt verkar för att Stockholms vattenförekomster uppnår god ekologisk och kemisk status, enligt EU:s vattendirektiv. Stadsnära vatten av god kvalitet är ett av Stockholms varumärken och bidrar till en levande och resilient stad. Till 2023 ska vattenkvaliteten i Stockholms vattenförekomster förbättras betydligt och mängden mikroplaster minska.

MÅL 6 Ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö

Målbilden är att Stockholm har utvecklats till en stad där dess invånare inte utsätts för skadlig exponering av buller eller luftföroreningar. Luften ska vara så ren att människors hälsa samt djur, växter och kulturvärden inte skadas och bullernivåerna i staden ska ge förutsättningar för trivsel och rekreation samt inte påverka människors hälsa negativt.

Målet om ett Stockholm med frisk luft och god ljudmiljö omfattar två etappmål för programperioden:

- Minskad exponering av kvävedioxid och partiklar för stadens medborgare
- Minskat omgivningsbuller

6.1 Minskad exponering av kvävedioxid och partiklar för stadens medborgare

Etappmålet innebär att exponeringen för skadliga halter av kväveoxid i luften ska minska under programperioden. För att minska halterna av kvävedioxid så måste utsläppen från vägtrafiken minska ytterligare och staden har en viktig roll i att begränsa den typen av trafik som genererar utsläpp.

6.2 Minskat omgivningsbuller

Etappmålet innebär att stockholmarna i mindre utsträckning utsätts för skadliga nivåer av buller. Staden ska, utifrån sitt ansvarsområde, arbeta med att begränsa bullret vid källan och årligen genomföra bulleråtgärder för såväl bostäder som rekreationsområden, skolgårdar och andra offentliga platser.

MÅL 7 Ett giftfritt Stockholm

Målbilden är, i enlighet med det nationella miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö, att förekomsten av ämnen i miljön som har skapats i eller utvunnits av samhället inte ska hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden. Halterna av naturfrämmande ämnen är nära noll och deras påverkan på människors hälsa och ekosystemen är försumbar. Halterna av naturligt förekommande ämnen är nära bakgrundsnivåerna.

Målet om ett giftfritt Stockholm omfattar ett etappmål för programperioden:

7.1 Minskade nivåer av skadliga ämnen i varor och kemiska produkter

Etappmålet innebär att staden driver utvecklingen mot en minskad användning av skadliga kemikalier, genom att följa den egna organisationens relaterade handlingsplaner samt att verka för en ökad medvetenhet om kemikalier bland stockholmarna. Under programperioden ska antalet kemiska produkter som innehåller utfasningsämnen i stadens verksamheter reduceras med över en tredjedel och kraven på miljöbedömning av kemiska produkter i bygg- och anläggningsprojekt ska öka avsevärt.

Stockholms Klimathandlingsplan 2020 - 2023

Stockholms stads klimathandlingsplan 2020 – 2023 anger hur staden ska nå sina ambitiösa klimatmål, fastlagda i Miljöprogram 2020 – 2023: 1. Ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 och 2. En fossilfri organisation 2030. I handlingsplanen behandlas hur staden ska uppnå fossilfrihet till 2040.

Planen uttrycker stadens klimatbudget till 2040 i form av en ambition på maximalt tillåten utsläppsmängd på 19 miljoner ton växthusgaser under perioden 2020–2040. Detta är den del av den globala klimatbudgeten som staden avser att ta på sig. För perioden 2020–2023 redovisas konkreta åtgärder för minskade utsläpp av växthusgaser. Dessa är angivna som beting för olika utpekade kommunala nämnder och bolagsstyrelser. Planen anger också hur staden kan ha netto-nollutsläpp år 2040. Detta kan till exempel ske genom att staden aktivt vidtar åtgärder för att öka produktionen av biokol. Handlingsplanen anger vidare vilka processer som måste startas för att stadens organisation ska bli fossilfri till år 2030 liksom att uppnå stadens åtagande för att nå det nationella målet att minska växthusgasutsläppen från transporter med 70 procent till 2030. Stockholms stad höjer ambitionen genom att också redovisa hur staden kan arbeta med klimatåtgärder rörande konsumtion av till exempel flygresor, mat och byggmaterial. I det arbetet kan staden gå före och inspirera andra.

6. Stöd och system i miljö- och klimatarbetet

System som förvaltningen arbetar med

Chemsoft – stadens kemikaliehanteringssystem

Kemikaliehanteringssystemet Chemsoft används dels för att kartlägga kemikalieanvändningen i Stockholms stads, och dels för att byta ut vissa farliga ämnen som används mot bättre alternativ. Lagstiftningen kräver att alla som bedriver en verksamhet ska ha koll på vilka farliga kemiska produkter som man använder, bland annat genom att ha en kemikalieförteckning. En kemisk produkt är ett kemiskt ämne eller en blandning av olika kemiska ämnen. Läs mer på intranätet, under [Chemsoft – kemikaliehanteringssystem. \(stockholm.se\)](#) Självva systemet finns på stadens intranät, under Verktyg.

Exempel på kemiska produkter

- Handdiskmedel
- Maskindiskmedel
- Städ-produkter och andra rengöringsmedel
- Målarfärg
- Desinfektionsmedel
- Bekämpningsmedel/biocider
- Smörjoljor
- Limmer och lacker
- Laboratoriekemikalier.

Det kan vara svårt att veta vilka produkter som är kemiska produkter. Här kommer några exempel på produkter som INTE är kemiska produkter, och som alltså inte ska läggas in i Chemsoft:

- Kosmetiska och hygieniska produkter, t.ex. handtvål, hårspray, smink (även teatersmink), tandkräm, schampo, balsam, hudkräm
- Läkemedel
- Avfall från kemikalier
- Livsmedel
- Varor.

Alla dessa produkter omfattas av annan lagstiftning, de har inte samma märkningskrav som kemiska produkter.

Med Chemsoft förenklas arbetet med kemikalieförteckningen. Systemet uppdateras kontinuerligt av respektive enhet för varje lokal. Användandet av kemikalier som innehåller utfasningsämnen, (röd triangel) och riskminskningsämnen, (gul triangel) ska anges före varje årskifte med uppskattad mängd.

Utfasningsämnen och riskminskningsämnen

Alla kemikalier är inte farliga men kan ändå innebära miljö- eller hälsorisker om de hanteras fel. Farliga kemikalier kan orsaka olika typer av skador på människor, allt från mild hudirritation till cancer och de kan också ha en betydande påverkan på miljön. Enligt stadens kemikalieplan ska den grundläggande principen vara att utfasningsämnen ska fasas ut ur kemiska produkter (och varor) som används i staden och att prioriterade riskminskningsämnen bara får användas om man kan säkerställa att användningen är säker. Utfasningsämnen har så allvarliga egenskaper att de på sikt inte ska användas alls i samhället. Exempel på prioriterade riskminskningsämnen är allergiframkallande ämnen, ämnen med mycket hög akut giftighet, potentiella PBT-ämnen eller ämnen som är miljöfarliga.

Substitution

Det är viktigt att vi tillsammans börjar hitta vägar för att i första hand ersätta produkter med utfasningsämnen. När man ska börja fundera över substitution är det alltid bra att starta med att ställa sig frågorna ”Vad använder vi produkten till? ”Behövs den verkligen, eller kan den avvecklas och lämnas som farligt avfall”? ”Vad har den för funktion”?

I organisationen

Verksamhet som utförs på uppdrag av staden ska rapportera sin kemikalieanvändning regelbundet i Chemsoft. Särskild uppföljning av kemikaliehantering kommer ske genom internkontrollplanen och följas upp tertialsvis. Alla stadens anställda kan komma åt systemet och är då ”läsanvändare” (read-only). För att kunna skapa kemikalieförteckningar m.m. behöver du vara ”användare”. För att ändra behörighet från läsanvändare till användare behöver en lokal administratör hjälpa till. Kontakta förvaltningens miljösamordnare för detta.

Mer finns att läsa på intranätet, under

[Chemsoft – kemikaliehanteringssystem. \(stockholm.se\)](#)

Stocket

På Stocket går det att hitta begagnade möbler och annat från stadens verksamheter. Vi kan också annonsera ut möbler, växter och annat som vi inte behöver. Det är också möjligt att göra efterlysningar. Tjänsterna är kostnadsfria. Stocket finns under Favoriter på stadens Intranät [Stocket återbruk \(stockholm.se\)](#)

Hantera Livs – kostdatasystem

Kostsystemet Hantera Livs är infört på stadens förvaltningar för att tillsammans följa upp klimatpåverkan (CO₂e/koldioxidekvivalenter per kg livsmedel) från stadens samtliga centralt upphandlade livsmedelsleverantörer. Det ska finnas minst en systemadministratör per avdelning som regelbundet följer upp.

Hållbara kontor

Utbildningen Hållbara kontor finns på stadens intranät på sidan Hållbara kontor – Webutbildning. [Hållbara kontor \(stockholm.se\)](http://stockholm.se)

Kemikaliesmart förskola

På webbsidan *Minska skadliga kemikalier i förskolan och skolan* [Minska skadliga kemikalier i förskolan och skolan - Stockholms stad \(leverantor.stockholm\)](http://stockholm.se) finns mycket information och tips, samt artikelnummer på kemikaliesmarta varor. Där finns också länk till Vägledning och goda exempel för Kemikaliesmart förskola.

Mall till handlingsplan i Vägledning och goda exempel för Kemikaliesmart förskola

På sidan 33-34 i vägledningen finns en mall med följande åtgärdsförslag:

Inomhus

1. Rensa bland icke-leksaker
2. Rensa bland leksaker
3. Skapa rutiner för att hantera bild- och formmaterial på ett säkert sätt
4. Tänk till vid inköp
5. Utbilda chefer och personal
6. Tvätta textilier regelbundet
7. Var noga med handtvätt
8. Välj kemikaliesmart för hygien och rengöring
9. Ha rutiner för kemikaliehanteringen
10. Se över städning och rutin för felanmälan
11. Ha rutiner för felanmälan av ventilationen
12. Diska rätt med storköksmaskin
13. Servera mer ekologisk mat
14. Välj rätt förpackningar
15. Välj rätt engångsartiklar i köket
16. Undvik non-stick-beläggning
17. Kök och servering - Välj bra material
18. Byt ut gamla madrasser och möbler
19. Välj textil och mattor av naturmaterial

Åtgärder byggnad och utomhus

På sidan 28 i vägledningen finns följande åtgärdsförslag

20. Ställ rätt krav på byggtreprenörer

När det ska byggas nytt eller renoveras på förskolan är det viktigt att använda material utan miljö- och hälsoskadliga ämnen. Ställ därför krav på att entreprenören använder sig av miljöbedömningssystem som Byggvarubedömningen eller Sunda Hus. Även Svanen har miljöbedömningssystem för byggnader.

21. Skaffa kunskap om lekutrustningen

Leksaksdirektivet gäller inte den fasta lekutrustningen utomhus. Den ska därför miljöbedömas med de system som nämns i åtgärd 20. Sand till sandlådor: se särskilda krav.

Exempel på material som är olämpliga att ha på en förskolegård och i en parklek:

- Gamla bildäck
- Tryckimpregnerat trä och kreosot impregnerat virke
- Övriga bitar av byggmaterial som t ex PVC-rör, armafex-isolering (flamskyddsmedel), kablar (ftalater, tungmetaller), kabeltrummor och lastpallar (tungmetaller).
- Målarfärg som inte är barnanpassad (t ex fasadfärg).

22. Inled dialog om material på golv och vägg

Det är mycket vanligt med PVC-golv på förskolor och hos parklekar. PVC-golv och tapeter kan innehålla ftalater, tungmetaller, klorparaffiner och flamskyddsmedel. Inled en dialog med fastighetsägaren och ta reda på vad det är för material på verksamhetens golv och väggar. Det här är fastighetsägarens ansvar men hyresgästen kan vara med och diskutera materialval vid renovering.

23. Följ stadens granulatrekommendation

Konstgräs och mjuka fallskydd av gummi avger mikroplaster och kan innehålla en blandning av många ämnen, varav flera kan vara skadliga. Miljöförvaltningen har tagit fram en rekommendation för användning av konstgräs, gummigranulat, plastgjutet gummi och andra syntetiska material.

- Minimera ytorna med konstgräs och gummimaterial vid planering
- Kravställ de material som köps in
- Följ upp kraven för att veta att de efterlevs
- Utforma och sköt ytor så att spridningen av mikroplast till dagvattnet och omgivningen minskar.

7. Centrala dokument för miljö-, klimat- och hållbarhetsarbetet

Under Styrdokument på stadens intranät finns nedan dokument:

[Stadens styrdokument - Stockholms stad \(start.stockholm\)](#)

Övergripande dokument

Stockholms stads budget 2024

Möjligheternas Stockholm - Vision 2040

Stockholms stads kvalitetsprogram

Miljö- och klimatprogram

Miljöprogram för Stockholms stad 2020-2023

Klimathandlingsplan 2020-2023

God, hälsosam och klimatsmart mat – Matstrategi för Stockholms stad 2019

Mat och måltidspolicy för äldreomsorgen i Stockholms stad 2019

Stockholms stads kemikalieplan 2020-2023

Vägledning och goda exempel för Kemikaliesmart förskola 2020

Handlingsplan för biologisk mångfald 2020-2023

Stockholms stads handlingsplan för minskad spridning av mikroplast 2020-2024

Handlingsplan för hållbar plastanvändning 2022-2026

Stockholms stads program för inköp 2020-2023

Riktlinjer för förnybar energi i stadens egna fastigheter

Fordonsstrategi för kommunkoncernen Stockholms stad

Grönare Stockholm, Riktlinjer för planering, genomförande och förvaltning av stadens parker och naturområden

Stockholms stads handlingsplan för god vattenstatus

Stockholm Vatten och Avfall: Avfallsplan för Stockholms kommun 2021-2024

Stockholms stads handlingsplan för klimatanpassning 2021

Agenda 2030

Agenda 2030 – sida på stadens intranät, och Globala målen, www.globalamalen.se

Hållbarhetsrapport 2021, Stockholms stad

Program för ett jämställt Stockholm 2018-2022

Program för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck 2018-2022

Program för barnets rättigheter och inflytande i Stockholms stad 2018-2022

Program för tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018-2023

Handlingsplan för en äldrevänlig stad 2021

Kulturstrategiskt program för Stockholms stad 2021

Idrottspolitiskt program 2018-2022

Stockholms stads strategi för det rörliga friluftslivet

Säkerhetsprogram 2020-2023

Trygghetsprogram 2020-2023

Stockholms stads riktlinjer för arbetet med nationella minoriteters rättigheter

